

REGIOPLAN

PARTNER VOOR MAATSCHAPPELIJKE IMPACT

Monitor Burgerparticipatie: rapportage nulmeting

Monitor Burgerparticipatie

Rapportage nulmeting

Nulmeting Monitor Burgerparticipatie

Rapport

Auteurs

Frank Kriek
Niels Raaijmakers
Max Boiten
Sonja Kleter

Amsterdam, 5 maart 2024
Publicatienr. 22084

© 2024 Regioplan in samenwerking met Dialogic, in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	9
1.1 <i>Achtergrond</i>	9
1.2 <i>Doelstelling van het onderzoek</i>	11
1.3 <i>Plan van Aanpak</i>	11
1.4 <i>Leeswijzer</i>	12
2. Verordeningen en Beleidsnota's	14
2.1 <i>Dataverzameling documenten</i>	14
2.1.1 <i>Classificatie van documenten</i>	14
2.2 <i>Resultaten webscraping en tekstmining</i>	14
2.2.1 <i>Vormen van burgerparticipatie</i>	14
2.2 <i>Proces, regie en verantwoordelijkheid</i>	19
3. Uitgevoerde participatietrajecten	21
3.1 <i>Respons</i>	21
3.2 <i>Resultaten enquête</i>	22
3.2.1 <i>Aantal uitgevoerde participatietrajecten</i>	22
3.2.2 <i>Afwegingen</i>	23
3.2.3 <i>Representativiteit</i>	24
3.2.4 <i>Transparantie</i>	25
3.2.5 <i>Resultaten van participatietrajecten</i>	25
3.2.6 <i>Evaluatie</i>	26
3.3 <i>Aanvullende inzichten uitvoeringspraktijk en verbetering enquête</i>	27
3.4 <i>Reflectie enquête</i>	28
4. Casestudie: Zwembad De Fuut	31
4.1 <i>Participatieverordening gemeente Bodegraven-Reeuwijk</i>	31
4.2 <i>Aanleiding participatietraject 'Zwembad de Fuut'</i>	32
4.3 <i>Ervaringen participatietraject 'Zwembad de Fuut'</i>	33
4.3 <i>Reflectie casestudie</i>	34
Bijlage 1: Zoektermen webscraping en tekstmining	36
Bijlage 2a: Gemeentelijke spreiding participatievormen	42
Bijlage 2b: Voorkomen participatietermen bij provincies en waterschappen	44
Bijlage 3: Enquête	45

Samenvatting

Aanleiding monitor

Burgerparticipatie is een belangrijke bouwsteen voor een gezonde democratie. Participatie kan verschillende vormen aannemen en op verschillende momenten in het beleidsproces ingezet worden. In 2018 zette de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in op een modernisering van burgerparticipatie en een bredere inzet ervan buiten het inspraakrecht. Dit resulteerde in een wetsvoorstel waarmee de Gemeente-, Provincie- en Waterschapwet en de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hierna: BES-eilanden) moeten worden aangepast ('de Wet versterking participatie op decentraal niveau'). Met het voorstel worden lokale overheden aangestuurd om inwoners duidelijkere kaders aan te bieden wat betreft hun mogelijkheden van betrokkenheid en de procedures die daarvoor gelden. Daarnaast worden lokale overheden ook gestimuleerd om tussen verschillende beleidsterreinen te variëren in participatievormen.

Om de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van burgerparticipatiebeleid in beeld te brengen is de vraag naar een monitor burgerparticipatie ontstaan. Hoewel een dergelijke monitor tussen 2010 en 2018 werd uitgevoerd, hebben er sindsdien geen nieuwe metingen plaatsgevonden. In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) hebben Regioplan en Dialogic samen een verkenning uitgevoerd voor een nieuwe Monitor Burgerparticipatie onder gemeenten, provincies en waterschappen. Deze verkenning heeft geresulteerd in een rapportage van een nulmeting en een handreiking waarin wordt gereflecteerd op de nulmeting. Onderhavige rapport betreft de rapportage van de nulmeting.

Methoden

Voor de uitvoering van de nulmeting zijn drie verschillende methoden gebruikt. Deze methoden bieden inzicht in zowel de verankering van de burgerparticipatiebeleid als de uitvoeringspraktijk van dit beleid. De methoden die voor de nulmeting zijn gehanteerd volgen elkaar op in drie stappen:

- **Webscraping & tekstmining:** De uitvoering van de eerste meting startte met de webscraping en tekstmining. Het doel van deze fase was om middels webscraping participatieverordeningen en -nota's te verzamelen via openbare bronnen. Na het verzamelen van een brede set relevante documenten werd middels tekstmining duiding gegeven aan de verschillende typen documenten in de dataset. Hierbij was de focus tweedelig. Enerzijds was het van belang de participatieverordeningen en nota's te identificeren. Anderzijds werden de documenten doorzocht en waar mogelijk gecategoriseerd op basis van de participatievormen die zij beschreven.
- **Enquête:** De tweede stap in de uitvoering van de monitor was de enquête. De opzet van de enquête was breed en betrof 41 vragen die betrekking hadden op verschillende aspecten van burgerparticipatie: het aantal participatietrajecten dat uitgevoerd werd, afwegingen bij het goedkeuren van participatietrajecten, representativiteit, transparantie, resultaten van participatietrajecten en de evaluatie. Voor de enquête werden alle gemeenten, provincies en waterschappen per brief benaderd. De respons op de enquête was 71 respondenten, waarvan de meerderheid gemeenten. Naar aanleiding van deze lage respons zijn tien aanvullende gesprekken gevoerd met gemeenten (7), provincies (1) en waterschappen (2). Het doel van deze gesprekken was om een beter beeld te krijgen in burgerparticipatiebeleid en tevens meer inzicht te krijgen hoe een enquête beter kan aansluiten bij de uitvoeringspraktijk van dit beleid.
- **Casestudie:** Voor de derde en laatste stap in deze monitor is een casestudie uitgevoerd naar een participatietraject voor de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Voor de casestudie werd eerst een documentstudie uitgevoerd naar het participatiebeleid in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Vervolgens werden gesprekken gevoerd met partijen die betrokken waren bij dit participatietraject. In deze gesprekken werden inzichten opgehaald over de ervaringen van het participatietraject, onder andere met betrekking tot de verwachtingen en de communicatie rondom het traject.

Resultaten

Vooruit lopend op de 'Wet versterking participatie op decentraal niveau' zijn gemeenten, provincies en waterschappen al druk bezig met de ontwikkeling van hun beleid op het gebied van burgerparticipatie. De nulmeting blijkt voor een aantal thema's rondom burgerparticipatie gebruikt te kunnen worden om een beeld te schetsen. Het is daarbij wel belangrijk om te onderstrepen dat aan elke methode enkele grenzen zitten wat betreft de informatie die betrouwbaar opgehaald kan worden.

Webscraping en tekstmining

De webscraping en tekstmining zou toegepast kunnen worden om op een geautomatiseerde manier informatie op te halen met betrekking tot de verankering van participatiebeleid. In de praktijk blijkt dat webscraping en tekstmining tot

op zekere hoogte een zinvolle methode kan zijn om op geautomatiseerde wijze documenten op te halen rondom de algemene invulling van burgerparticipatiebeleid, met name wat betreft participatieverordeningen en beleidsnota's. Voor deze twee soorten documenten leverde de webscraping voldoende relevante documenten op (respectievelijk 39 en 55 documenten).

Binnen de verordeningen en nota's konden vervolgens ook de participatie instrumenten en de beleidsdomeinen die genoemd werden geïdentificeerd worden. In een meerderheid van de nota's en verordeningen werd 'Inspraak' als mogelijke participatievorm genoemd. Daarnaast werd in 41% van de verordeningen ook het Right to Challenge/uitdaagrecht genoemd als mogelijke participatievorm. Deliberatie werd in 42% van de nota's genoemd als mogelijke vorm van burgerparticipatie. In de meeste nota's en verordeningen werden één a twee participatievormen genoemd waar burgers gebruik van konden maken. In veel gevallen werden deze participatievormen ingezet op de beleidsdomeinen 'Ruimtelijke ordening' of 'Dienstverlening'.

De webscraping en tekstmining kon niet of nauwelijks worden gebruikt om informatie over individuele participatietrajecten op te halen. Documenten omtrent unieke participatietrajecten kennen – in tegenstelling tot verordeningen en beleidsnota's – geen standaard vorm. Hierdoor is het niet of nauwelijks mogelijk om op geautomatiseerde wijze documenten over unieke trajecten betrouwbaar te verzamelen en te analyseren.

Enquête

De enquête gaf op enkele thema's inzichten in de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatiebeleid. Deze thema's betroffen de afwegingen rondom de goedkeuring van trajecten, representativiteit, transparantie en de verwerking van de opbrengsten van burgerparticipatie. Vragen omtrent het aantal participatietrajecten dat werd uitgevoerd werden in mindere mate ingevuld en konden niet op een betrouwbare manier geanalyseerd worden.

Met betrekking tot de thema's waar respondenten wel in staat waren om antwoord te geven waren dit de belangrijkste bevindingen:

- **Afwegingen:** De respondenten gaven aan dat zij het bij de goedkeuring van een traject met name belangrijk vonden dat de invloedssfeer voor burgers duidelijk was, de belangen van burgers direct geraakt werden met het traject, er voldoende budget was voor het traject en de gemeente, provincie of waterschap voldoende in staat was om het traject te faciliteren.
- **Representativiteit:** De respondenten gaven daarnaast ook aan dat zij het beeld herkenden dat bepaalde groepen (jongere inwoners, inwoners met een ander opleidingsniveau dan hbo-wo, inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond en vrouwelijke inwoners) ondervertegenwoordigd waren in participatietrajecten.
- **Transparantie:** In het kader van transparantie gaven de respondenten tevens aan zij voorafgaand aan een participatietraject inwoners informeren door middel van openbaar bronnen (zoals een website of een openbaar document) of een gesprek met de potentiële deelnemers.
- **Verwerking opbrengsten trajecten:** Tot slot gaven de respondenten aan dat opbrengsten van participatietrajecten vaak deels werden opgenomen in beleid, op de agenda werden gezet of leidde tot een bijstelling van beleid.

Als gevolg van de lage respons op de vragenlijst werd in aanvullende gesprekken meer informatie opgehaald over zowel burgerparticipatiebeleid bij lokale overheden als een manier waarop de enquête beter aan kan sluiten bij de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatiebeleid. Uit deze gesprekken bleek dat burgerparticipatiebeleid bij veel respondenten niet op één centrale plek binnen de organisatie werd belegd. De respondenten gaven daarbij ook aan dat zij met name belang hechten aan concrete thema's of activiteiten binnen de uitvoering van burgerparticipatiebeleid en niet zozeer aan het aantal trajecten dat wordt uitgevoerd. Een toekomstige enquête zou zich daarom volgens hen niet moeten focussen op het aantal trajecten wat uitgevoerd is. De nieuwe enquête zou de focus moeten leggen op concrete activiteiten die lokale overheden uitvoeren op concrete thema's zoals representativiteit of transparantie. Respondenten gaven tot slot aan dat zij graag deze informatie willen delen met andere lokale overheden en willen leren van de manier waarop anderen invulling geven aan hun burgerparticipatiebeleid.

Casestudie

De casestudie behandelde een burgerparticipatietraject in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Het doel van de casestudie was om een beeld te schetsen van zowel de verankering van burgerparticipatiebeleid en de uitvoering van een participatietraject. De casestudie leverde een beeld op van de voorwaarden waaraan een participatietraject (om precies te zijn een traject binnen het uitdaagrecht) moest voldoen. Aan de hand van enkele gesprekken met betrokken partijen werd duidelijk dat het verzamelen van draagvlak in de gemeente en expertise rondom de praktische uitvoering van het traject een belangrijk onderdeel waren bij de goedkeuring van het traject. Uit de gesprekken bleek ook dat de

gemeente op enkele technische vlakken nog ondersteuning leverde, maar het traject verder volledig door vrijwilligers gerund werd. Dit was met name mogelijk door wederzijds vertrouwen van alle betrokken partijen. De grootste knelpunten waar de partijen binnen het traject tegenaan liepen was het bereiken en behouden van voldoende vrijwilligers om het traject draaiende te houden. Hoewel dit al jaren lukt, blijft het elk jaar wel een uitdaging om genoeg vrijwilligers te bereiken of te behouden. Dit is echter inherent aan projecten die afhankelijk zijn van vrijwilligers.

Conclusie

De nulmeting van de Monitor Burgerparticipatie gebruikte drie methoden om een beeld te schetsen van zowel de verankering van burgerparticipatiebeleid als de uitvoeringspraktijk van dit beleid. De methoden konden ieder relevante inzichten geven op de verankering of de uitvoeringspraktijk. Uit de nulmeting bleek echter dat per methode grenzen zitten aan de informatie die betrouwbaar opgehaald kan worden. Hieronder beschrijven we kort welke methoden ingezet kan worden om een beeld te schetsen van de verankering van participatiebeleid en de uitvoeringspraktijk van participatiebeleid:

- **Verankering van participatiebeleid:** De webscraping en tekstmining bleek met name goed in staat om een beeld te schetsen over de verankering van het beleid in nota's en verordeningen. Met deze methode kan op een betrouwbare manier in kaart gebracht worden welke participatievormen en beleidsdomeinen worden genoemd in deze documenten. Voor individuele trajecten was het echter niet of nauwelijks mogelijk om via webscraping en tekstmining documenten op een betrouwbare manier te verzamelen of te analyseren. De casestudie maakte het tevens mogelijk om meer inzicht te krijgen in de verankering van het beleid. In tegenstelling tot de webscraping en tekstmining zou het met deze methode ook mogelijk zijn om meer informatie op te halen over individuele trajecten, mits er bij lokale overheden adequate documentatie beschikbaar is van deze trajecten.
- **Uitvoeringspraktijk van burgerparticipatiebeleid:** De enquête en de casestudie zijn beiden adequate methoden om de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatiebeleid in kaart te brengen. In de nulmeting bleek de enquête met name hiertoe in staat wanneer de vragen concrete thema's of activiteiten betrof, zoals representativiteit, transparantie of de afwegingen die lokale overheden maken bij de goedkeuring van trajecten. De casestudie was daarnaast geschikt om ervaringen rondom individuele trajecten op te halen bij verschillende betrokken partijen. Deze methode biedt daarmee een verdiepende blik op de bevindingen van de enquête.

Een Monitor Burgerparticipatie kan uitgevoerd worden met de drie methoden die in deze nulmeting gebruikt zijn. Voor een toekomstige meting is het echter van belang dat elke methode wordt aangescherpt. Deze aanscherpingen dragen bij aan een efficiëntere uitvoering van de monitor, een betere aansluiting bij de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatiebeleid en uiteindelijk aan een beter beeld over de stand van zaken op het gebied van burgerparticipatie bij lokale overheden. Een reflectie op deze nulmeting en de gehanteerde methoden is terug te lezen in de 'Handreiking opzet Monitor Burgerparticipatie'. In deze handreiking worden tevens de aanscherpingen geformuleerd die noodzakelijk zijn voor de volgende uitvoering van de Monitor Burgerparticipatie.

1. Inleiding

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Ontwikkelingen burgerparticipatie

Burgerparticipatie is een belangrijke bouwsteen voor een gezonde democratie. Participatie kan verschillende vormen aannemen en op verschillende momenten in het beleidsproces ingezet worden. In 2018 zette de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in op een modernisering van burgerparticipatie en een bredere inzet ervan buiten het inspraakrecht. Dit resulteerde in een wetsvoorstel waarmee de Gemeente-, Provincie- en Waterschapwet en de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hierna: BES-eilanden) moeten worden aangepast ('de Wet versterking participatie op decentraal niveau'). Het voorstel verbreedt de inspraakverordening naar de participatieverordening en stelt lokale overheden verplicht tot het opnemen van voorwaarden voor het uitdaagrecht in de participatieverordening.¹ Met het voorstel worden lokale overheden aangestuurd om inwoners duidelijkere kaders aan te bieden wat betreft hun mogelijkheden van betrokkenheid en de procedures die daarvoor gelden. Daarnaast worden lokale overheden ook gestimuleerd om tussen verschillende beleidsterreinen te variëren in participatievormen.

Ervaren knelpunten bij vormen van burgerparticipatie

ProDemos voerde tussen 2010 en 2018 tweejaarlijks de burgerparticipatiemonitor landelijk uit onder gemeenten in Nederland. Deze monitor focuste zich o.a. op de informatievoorziening richting burgers en formele regelingen voor burgerparticipatie.² De monitor kampte echter met een teruglopende respons en is sinds 2018 niet meer uitgevoerd. Hoewel er in mindere mate landelijke monitoren waren uitgevoerd sinds 2018 hebben gemeenten, provincies en waterschappen wel verschillende evaluaties van participatietrajecten uitgevoerd. Uit deze evaluaties werd duidelijk dat de kaders voor participatie onduidelijk of afwezig waren en dat participatietrajecten niet altijd representatief waren voor de lokale bevolking. Ook kwamen de complexiteit van de vraagstukken, de rolverdeling tussen lokale overheid en burgers en de communicatie vanuit de lokale overheden aan bod. Op basis van deze eerdere monitoren en evaluaties zijn er meerdere thema's te identificeren die een plaats dienen te krijgen bij een nieuwe monitor voor burgerparticipatie. De tabel hieronder toont een eerste inventarisatie van thema's.

¹ *Kamerstukken II*, 36210, 2022-2023, nr. 2. Wijziging van de Gemeentewet, de Provinciewet, de Waterschapswet en de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba in verband met de participatieverordening en het uitdaagrecht van inwoners en maatschappelijke partijen (Wet versterking participatie op decentraal niveau). Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.

² ProDemos. (2018). *Monitor Burgerparticipatie: Een inventarisatie van gemeentelijk beleid en activiteiten op het gebied van burgerparticipatie*. Den Haag: ProDemos.

Thema's en onderwerpen monitor

Onderwerp	Toelichting
Kaders participatie	Welke kaders zijn er vastgesteld voor burgerparticipatie en hoe worden deze kaders beoordeeld door lokale overheden en burgers?
Interne communicatie	De interne communicatie tussen bestuurders en ambtenaren kan onder spanning staan bij de organisatie van burgerparticipatie. ³ Dit beïnvloedt zowel de uitvoering als externe communicatie.
Externe communicatie	Lokale overheden dienen burgers mede te delen wat mogelijk is bij participatie en waarom bepaalde besluiten genomen worden. In de praktijk blijkt dat deze externe communicatie niet altijd optimaal is. ⁴
Complexiteit vraagstukken	Hoe worden complexe vraagstukken behandeld? Bij complexe vraagstukken is soms ondersteuning vanuit de lokale overheid nodig. ⁵
Representativiteit	Burgerparticipatie dient representatief te zijn voor de bevolking en niet alleen de <i>lucky few</i> te bedienen. Representativiteit wordt echter zelden behaald. ⁶

Relevante perspectieven

In een monitor is het van belang om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van zowel de verankering als de uitvoering van burgerparticipatie. Met betrekking tot de verankering zijn vooral de juridische en beleidsmatige verankering van belang. De *juridische* verankering heeft betrekking op de juridische verordeningen die zicht geven op welke beleidsterreinen participatie mogelijk is, welke participatievormen er mogelijk zijn en binnen welke kaders. De *beleidsmatige* verankering heeft betrekking op de beleidsnota's die door bestuursorganen zijn vastgesteld over participatie en de kaders daarvan.

Naast de verankering in documenten ('de papieren realiteit') zijn de uitvoering en de partijen die daarbij betrokken zijn (te weten de lokale overheden en de burger) ook van belang. Bij lokale overheden gaat het zowel om de leden van de bestuursorganen als om de ambtenaren die direct met de participatievormen te maken krijgen. Met betrekking tot de burgers zijn zowel participerende als niet-participerende burgers hierbij van belang. De eerste groep draagt bij aan de evaluatie van de uitvoering van burgerparticipatie, terwijl de laatste groep zicht biedt op de vraag in hoeverre participatie het algemene nut dient.

Aandachtspunten en mogelijke kaders nieuwe monitor

De verruimingen in verschillende wetten en de beoogde modernisering van burgerparticipatie maken de komst van een landelijke monitor noodzakelijk. Op basis van de hierboven geschetste ontwikkelingen zijn er enkele aandachtspunten om in acht te nemen voor een nieuwe monitor:

- **Dekking:** door de verruimingen in de wet kunnen lokale overheden burgerparticipatie op veel verschillende manieren organiseren. De knelpunten hierbij kunnen daardoor ook sterk verschillen. Een nieuwe monitor dient een brede dekking na te streven zodat de diversiteit, alsmede de voor- en nadelen van burgerparticipatie goed in beeld gebracht worden.
- **Vershillende perspectieven:** Burgerparticipatie raakt zowel (lokale) overheden als de burgers. Het is daarom van belang dat een nieuwe monitor de verschillende perspectieven in beeld brengt, zodat alle betrokkenen hun stem kunnen laten horen en kunnen profiteren van burgerparticipatie.
- **Beleid en uitvoering:** een nieuwe monitor dient zowel de 'papieren realiteit' (beleid en verordening) als de uitvoeringspraktijk in beeld te brengen. Op deze manier kunnen verschillen tussen beleid en uitvoering vastgelegd en verklaard worden om zo burgerparticipatie effectiever en efficiënter te kunnen maken.
- **Trends in beeld brengen:** de monitor moet een lerende monitor zijn voor alle betrokken partijen. Daarvoor is het noodzakelijk trends in beleid en uitvoering in kaart te brengen en de verbetermogelijkheden te benoemen. Daarom moet de monitor niet alleen breed en kwantitatief worden opgezet maar ook de diepte in kunnen gaan via casestudies.

³ Van der Griff et al. (2021). *Evaluatie Van Wijken Weten*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek; Kelders et al. (2018). *Burgerparticipatie in Bergen, Uitgeest, Castricum en Heiloo*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

⁴ Werkgroep Burgerparticipatie (2020). *Evaluatie burgerparticipatie in de gemeente Berg en Dal: wat gaat er goed en wat kan er beter?*

⁵ Bock & Ubels (2021) *Toukomst, de dromen en daden van inwoners voor de toekomst van Groningen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

⁶ Idem.

1.2 Doelstelling van het onderzoek

De hierboven weergegeven analyse vormde het startpunt voor de ontwikkeling van een nieuwe monitor en de eerste uitvoering daarvan, waar deze rapportage verslag van doet. Daartoe is een onderzoek uitgevoerd met een driedelig doel:

1. Het opleveren van een blauwdruk voor een Monitor Burgerparticipatie die op een efficiënte en effectieve wijze de stand van zaken met betrekking tot de juridische en beleidsmatige verankering en de praktische uitvoering van de diverse vormen van burgerparticipatie weergeeft, alsmede de resultaten daarvan.
2. De uitvoering en rapportage van de eerste meting van deze monitor met daarbij oog voor:
 - a. gemeenten, provincies en waterschappen;
 - b. de uiteenlopende vormen van participatie op de verschillende momenten in de beleidscyclus;
 - c. de thema's/beleidssterreinen waarop participatie plaatsvindt;
 - d. de frequentie van participatie;
 - e. de betrokken actoren, onderscheiden naar bestuurders, ambtenaren, stakeholders en burgers (actief betrokken en niet actief betrokken maar wel belanghebbend);
 - f. de resultaten van de diverse vormen van participatie;
 - g. de succesfactoren, knelpunten en verbetermogelijkheden.
3. De beoordeling van de doelmatigheid en doeltreffendheid van de monitor aan de hand van de eerste meting en desgewenst het benoemen van verbetermogelijkheden en de voorwaarden waaronder die mogelijkheden toegepast kunnen worden.

In dit rapport wordt de uitvoering van de nulmeting van de monitor besproken, alsmede de resultaten die daaruit voortkomen. In een aanvullende rapportage wordt een reflectie gegeven op de opzet van de monitor zoals die in deze rapportage is weergegeven. Deze aanvullende rapportage vormt daarmee een handreiking voor de toekomstige uitvoering van de Monitor Burgerparticipatie.

1.3 Plan van Aanpak

De uitvoering van de eerste meting van deze Monitor Burgerparticipatie verliep in drie stappen: de webscraping (oftewel, het geautomatiseerd ophalen van informatie van een website) en tekstmining, de brede enquête onder gemeenten, provincies en waterschappen en tot slot de casestudie.

Webscraping en tekstmining

De uitvoering van de eerste meting startte met de *webscraping en tekstmining*. Het doel van deze fase was om middels webscraping participatieverordeningen en -nota's te verzamelen via openbare bronnen. Deze openbare bronnen waren grote platforms (Notubiz, IBabs en Gemeenteoplossingen) die overheden inzetten om bestuursinformatie toegankelijk te maken.⁷ Op deze platforms worden vergaderingen en vergaderstukken gepubliceerd van gemeenteraden (inclusief commissievergaderingen), Provinciale Staten en algemene en dagelijkse waterschapsbesturen. De gegevensverzameling richtte zich op drie grote platforms, waarvan ten minste één platform door vrijwel alle partijen werd gebruikt. Hierdoor was documentverzameling via deze weg goed uit te voeren. Gedurende de dataverzameling bleek dat participatieverordeningen en -nota's lastiger te identificeren zijn dan vooraf geanticipeerd. Daarom was '<https://lokaleregelgeving.overheid.nl>' als bron toegevoegd. Hier publiceren overheden voornamelijk wet- en regelgeving. Door het toevoegen van deze bron werden veel extra verordeningen en enkele nota's verzameld die ook aan de relevante sets documenten werden toegevoegd.

Na het verzamelen van een brede set relevante documenten van vier platforms (Notubiz, IBabs, Gemeenteoplossingen en Lokaleregelgeving.overheid.nl) werd middels tekstmining duiding gegeven aan de verschillende typen documenten in de dataset. Hierbij was de focus tweedelig. Enerzijds was het van belang de participatieverordeningen en nota's te identificeren. Anderzijds werden de documenten doorzocht en waar mogelijk gecategoriseerd op basis van de participatievormen die zij beschreven. Deze participatievormen betroffen: inspraak, deliberatie, initiatief, uitdaagrecht en referendum/peilingen. Voor beide documentstromen (de identificatie en de categorisering) werd eenzelfde aanpak gebruikt, waarbij de eerste twee pagina's van elk document worden ingelezen en doorzocht op het voorkomen van een set zoektermen. Vanwege het belang om participatieverordeningen en -nota's te identificeren werden brede

⁷ Tot december 2022 waren veel bestuursdocumenten te vinden op Open Besluitvorming. Dit platform is echter niet meer beschikbaar en was vanwege het stopzetten van financiering al niet meer up-to-date. Het platform is daarom niet meegenomen in de documentverzameling.

zoektermen als “participatieaanpak”, “participatie strategie” en “participatienota” gebruikt. Deze set werd daarna handmatig gefilterd om de daadwerkelijke verordeningen en nota’s te identificeren. Voor het categoriseren van participatievormen was het echter van belang juist specifieke zoektermen te gebruiken zodat handmatig filteren niet nodig was. Voor een volledig overzicht van de gebruikte zoektermen voor beide documentstromen, zie bijlage 1.

Enquête

De tweede stap in de uitvoering van de monitor was de *enquête*. Deze enquête werd opgesteld op basis van eerdere metingen van de Monitor Burgerparticipatie, relevante literatuur en gesprekken met relevante belangenorganisaties van wethouders, gemeentesecretarissen, griffies en statenleden. De opzet van de enquête was breed en betrof 41 vragen die betrekking hadden op verschillende aspecten van burgerparticipatie: het aantal participatietrajecten dat uitgevoerd werd, afwegingen bij het goedkeuren van participatietrajecten, representativiteit, transparantie, resultaten van participatietrajecten en de evaluatie. Voor de enquête werden alle gemeenten (342), provincies (12) en waterschappen (21) per brief benaderd. Deze brieven werden verstuurd vanuit het ministerie van BZK en waren gericht aan de gemeentesecretaris (gemeenten), de commissaris van de Koning (provincies) of het dagelijks bestuur (waterschappen). In de brief werden gemeenten, provincies en waterschappen verzocht om de enquête in te laten vullen door één vertegenwoordiger van de gemeente, de provincie of het waterschap die het meeste zicht had op de uitvoeringspraktijk. De respons op de enquête was 71 respondenten (18.9%). Een meerderheid van deze respondenten betrof een gemeente (57). Naar aanleiding van deze lage respons zijn tien aanvullende gesprekken gevoerd met gemeenten (7), provincies (1) en waterschappen (2) die tijdens de looptijd van de enquête contact hadden opgenomen met RegioPlan (en de vragenlijst al dan niet ingevuld hadden). Het doel van deze gesprekken was enerzijds om informatie op te halen over de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie in de gemeente, de provincie of het waterschap en anderzijds om inzicht te krijgen in hoeverre de enquête al dan niet aansluit op de uitvoeringspraktijk van de gemeente, de provincie of het waterschap en in hoeverre men de enquête beoordeelt als een geschikt instrument om het eigen burgerparticipatiebeleid en de uitvoering daarvan in de praktijk te kunnen beoordelen.

Casestudie

Voor de derde en laatste stap in deze monitor is een casestudie uitgevoerd naar een participatietraject voor de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Voor de casestudie werd eerst een documentstudie uitgevoerd naar het participatiebeleid in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Vervolgens werden drie gesprekken gevoerd met partijen die betrokken waren bij dit participatietraject. Deze partijen betroffen het betrokken raadslid, de initiatiefnemer en de betrokken wethouder. In deze gesprekken werden inzichten opgehaald over de ervaringen van het participatietraject, onder andere met betrekking tot de verwachtingen en de communicatie rondom het traject.

1.4 Leeswijzer

Het vervolg van deze rapportage is ingedeeld in drie hoofdstukken die per stap de resultaten van de nulmeting bespreken. In hoofdstuk 2 worden de opbrengsten van de webscraping en tekstmining besproken. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de resultaten van de enquête besproken. Hoofdstuk 4 bevat de opbrengsten van de casestudie. De hoofdstukken omtrent de drie stappen van de nulmeting zullen naast de beschrijving van de resultaten tevens een korte reflectie bieden op de manier waarop de resultaten geïnterpreteerd kunnen worden. Deze reflectie vormt een korte opstap richting de handreiking van de nulmeting.

2. Verordeningen en Beleidsnota's

2. Verordeningen en Beleidsnota's

2.1 Dataverzameling documenten

2.1.1 Classificatie van documenten

Beschikbaarheid nota's en verordeningen

In 2022 telde Nederland 345 gemeenten, 12 provincies en 21 waterschappen. Daardoor zouden er in theorie 378 participatieverordeningen en -nota's kunnen bestaan. Het was in 2022 echter niet verplicht een participatieverordening te hebben. In totaal heeft het doorzoeken van de raadsplatforms 172.293 documenten opgeleverd. Hierbinnen zijn verordeningen en nota's geïdentificeerd. Omdat de identificatie van participatieverordeningen en -nota's via drie wegen is gedaan zijn voor enkele gemeenten (Enschede, Nederweert, Oude IJsselstreek, Uithoorn en Wijdemeren) documenten meermaals gevonden. Dit heeft geleid tot de totale set zoals benoemd in tabel 2.1.

De documenten die gevonden zijn via de bestuursinformatieplatforms en DuckDuckGo⁸ zijn met enkele beslisregels teruggebracht tot een kleinere set.⁹ Deze zijn handmatig gefilterd om tot de definitieve set te komen. Hier betreft het bijvoorbeeld veel participatieverordeningen en -nota's horende bij de Participatiewet of de Omgevingswet. Van de documenten die afkomstig zijn via de Lokale Regelgeving-site zijn alle verordeningen die niet meer van kracht zijn uitgesloten. Daarna zijn handmatig alle verordeningen uitgesloten die gerelateerd zijn aan andere wetgeving (m.n. Participatiewet). Wanneer verordeningen voorkwamen op zowel de Lokale Regelgeving-site als bestuursinformatieplatforms is de versie van Lokale Regelgeving aangehouden omdat dit de officiële publicatie is. Twee documenten (nota Mook en Middelaar en verordening Nissewaard) zijn niet meegenomen in de kwantitatieve analyse omdat het ingescande documenten betrof, waaruit de tekst niet konden worden geëxtraheerd.

De handmatig gevalideerde set aan nota's toonde een grote diversiteit aan documenten. Voor de Wet versterking participatie op decentraal niveau zou het een nota betreffen die beleid uiteenzet. In dit geval waren het bijvoorbeeld leidraden en instructies voor de inzet van burgerparticipatie binnen de gemeente of nota's voor specifieke participatieprojecten. In de selectie van relevante participatienota's werd er daarom voor gekozen om enkel beleidsnota's voor het participatiebeleid van de gehele gemeente mee te nemen. Dit heeft de set teruggebracht tot 55.

Tabel 2.1 Aantal verordeningen en nota's per platform

Bron	Verordeningen	Nota's
Bestuursinformatieplatforms	7	39
Lokale Regelgeving	32	4
DuckDuckGo	-	12

2.2. Resultaten webscraping en tekstmining

2.2.1 Vormen van burgerparticipatie

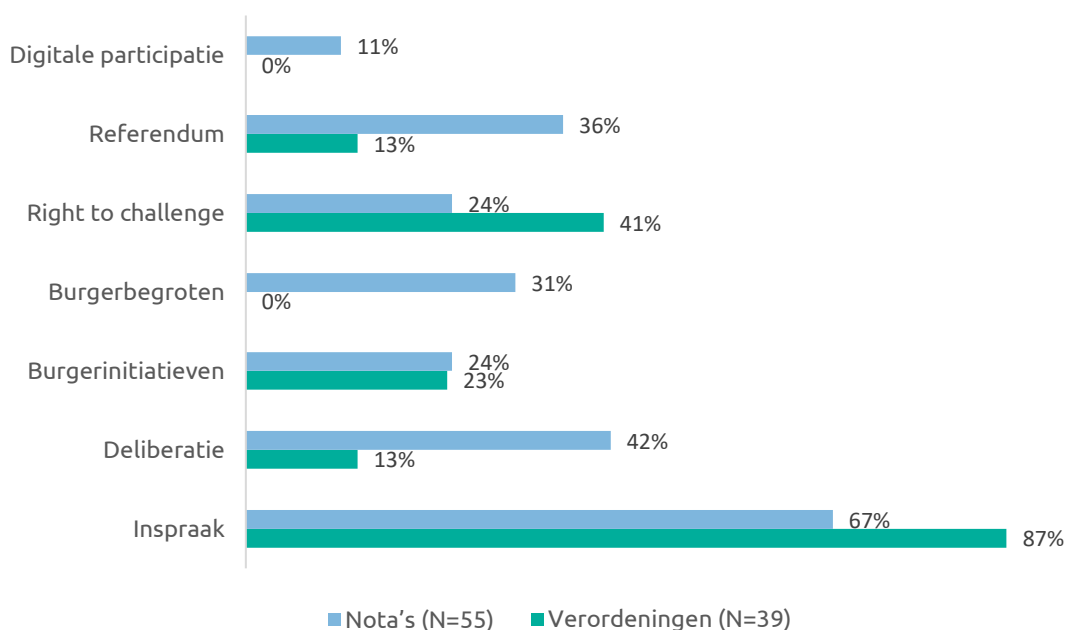
Nota's en verordeningen

Vanwege het aantal participatieverordeningen en -nota's is gekozen om de classificatie voor vormen van participatie uit te voeren aan de hand van zoektermen. In een vroeger stadium was er de wens hierbij gebruik te maken van *topic modeling* (Blei, Ng, & Jordan, 2003). Dit is een techniek waarmee *bottom-up* patronen kunnen worden geïdentificeerd in verzamelingen teksten. Het model vindt dan termen die vaak samen in documenten voorkomen. Deze techniek is echter onbetrouwbaar op dergelijke kleine sets documenten.

⁸ DuckDuckGo is een zoekmachine. Zie de methodologische verantwoording voor exacte methode.

⁹ Specifiek betreft het de aanwezigheid van relevante termen (bijvoorbeeld 'participatienota') in de eerste pagina's van het document.

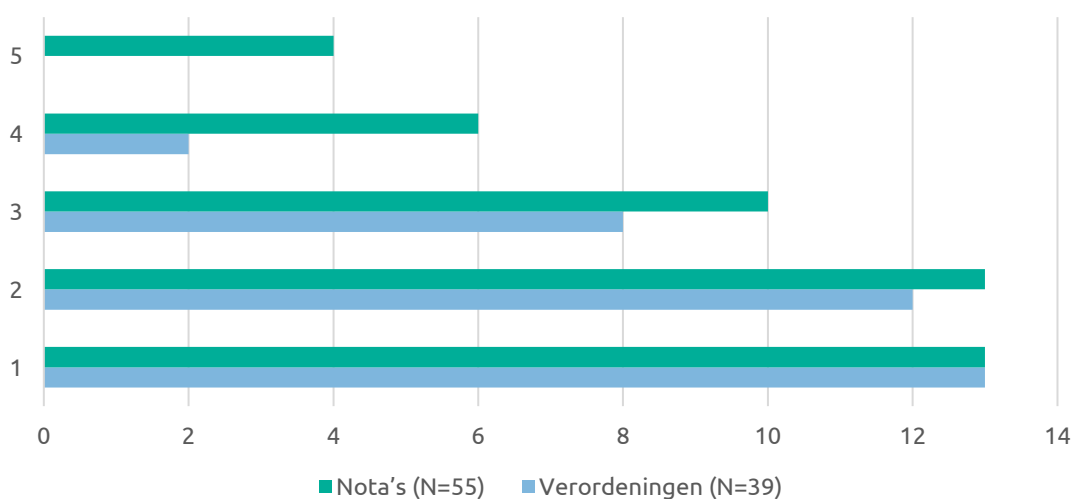
Figuur 2.1 Het percentage participatieverordeningen en -nota's dat één of meerdere termen gerelateerd aan de participatievormen bevat

In vrijwel alle participatieverordeningen wordt gesproken over *inspraak* en in mindere mate over *deliberatie* en *burgerinitiatieven*. Voor nota's geldt dat in de meerderheid van de documenten wordt gesproken over inspraakmethoden. De andere vormen kwamen minder voor. Hierbij speelt mee dat het mogelijk moeilijker is om bijvoorbeeld burgerinitiatieven te herkennen in teksten als een gemeente, provincie of waterschap daar een eigen naam aan verbindt.

Aan de hand van figuur 2.1 is af te leiden dat *inspraak* de meest beschreven participatievorm is in zowel verordeningen als in nota's, gevolgd door *deliberatie* en *burgerinitiatieven*. Dit is in de lijn der verwachting gegeven dat deze participatievormen al langer gangbaar zijn. Voor de nieuwere vormen van burgerparticipatie (*burgerbegroten*, *uitdaagrecht* en *digitale participatie*) geldt dat ze minder vaak beschreven worden. Deze vormen hebben een plaats in deze analyse, omdat ze ook een rol spelen in de 'Wet versterking participatie op decentraal niveau', maar gegeven het feit dat de hier gebruikte documenten al vanaf 2018 stammen is het logisch dat deze minder voorkomen. Over het algemeen worden in nota's meer participatievormen beschreven dan in verordeningen, zie ook figuur 2.2.

Figuur 2.2 Aantal verschillende genoemde participatievormen in participatieverordeningen en -nota's

Kijkend naar de combinaties waarin participatievormen worden beschreven, worden in vrijwel alle documenten ten minste twee van de volgende drie participatievormen genoemd: *deliberatie*, *initiatief* en *inspraak*. Daarnaast valt het op dat de vormen *referendum* en *uitdaagrecht* vrijwel alleen benoemd zijn wanneer ook *deliberatie*, *initiatief* en *inspraak* worden beschreven.

Inhoudelijk is in de nota's te zien dat de *participatieladder* vaak terugkomt. Dit is een model waarin verschillende participatievormen als een ladder worden weergegeven, van de burger die geïnformeerd wordt (weinig invloed) tot de burger die mag (mee)beslissen (veel invloed). Hierbij speelt dat in de onderste treden vooral ruimte is voor *inspraak* en in beperkte mate voor *deliberatie*, terwijl *burgerbegroten* en *uitdaagrecht* de bovenste trede bezetten.

Resultaten op niveau van gemeenten (alle documenten)

In de vergelijking van gemeenten maken we gebruik van **alle documenten** die we gevonden hebben. Hiermee is dus niet gezegd dat we staand beleid meten, een raadsdocument over burgerbegroten kan bijvoorbeeld ook een motie betreffen die niet is aangenomen of niet is uitgevoerd. Het aantal documenten dat wij per decentrale overheid hebben wisselt ook sterk. Wanneer we een vorm niet aantreffen betekent dat dus ook niet per se dat die participatievorm niet besproken is. De resultaten kunnen echter wel een beeld geven van de mate waarin verschillende vormen van burgerparticipatie spelen in verschillende organen.

In de lopende tekst geven we eerst een algemeen beeld, om vervolgens voor gemeenten uit te splitsen naar een aantal verschillende eigenschappen. In de bijlage hebben we overzichten bijgevoegd van gemeenten, waterschappen en provincies per vorm van burgerparticipatie.

In tabel 2.2 staat een overzicht van het aantal gemeenten waarin de verschillende participatievormen benoemd zijn in raadsdocumenten. Deliberatie, inspraak en referenda/peilingen worden in vrijwel alle gemeenten besproken. Burgerbegroten komt het minst voor, gevolgd door uitdaagrecht en digitale participatie. De nieuwere vormen van burgerparticipatie zijn dus nog niet zo wijdverspreid als de traditionele vormen.

Tabel 2.2 Aantal gemeenten waarvoor in de gevonden documenten de verschillende participatievormen worden genoemd (N=286)

Participatievorm	Aantal gemeenten
Burgerbegroten	29
Deliberatie	249
Digitale participatie	164
Initiatief	196
Inspraak	251
Referendum/peiling	231
Uitdaagrecht	125

In deze typen burgerparticipatie kunnen wij geen geografisch patroon identificeren, maar mogelijk spelen andere factoren wel een rol. In de komende sectie splitsen wij de gemeenten uit naar drie factoren:

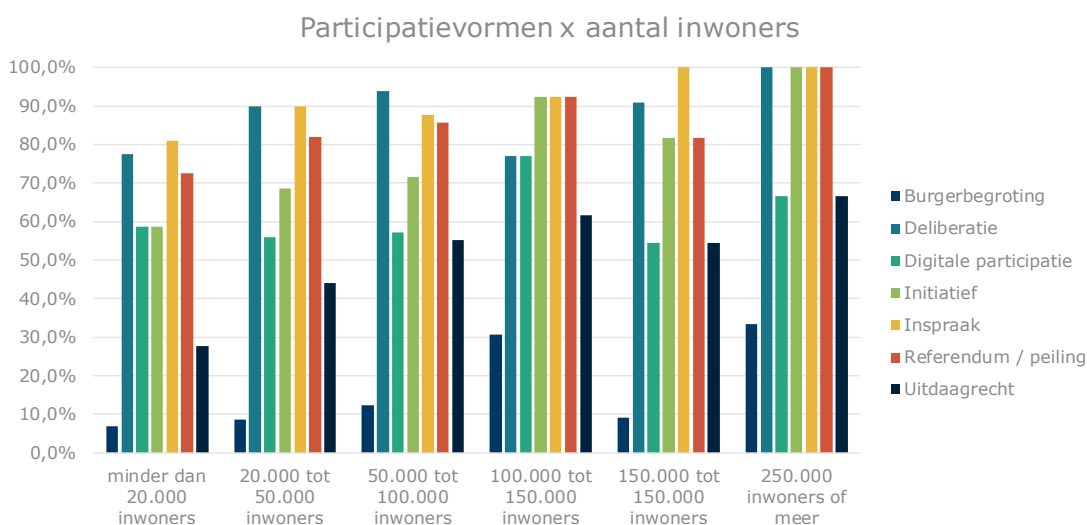
- Aantal inwoners (grootte)¹⁰
- Gemiddelde WOZ-waarde¹¹
- Stedelijkheid¹⁰

Figuur 2.3 laat het voorkomen van participatievormen zien voor verschillende gemeentegroottes. Bij grotere gemeenten zijn we vaker participatievormen tegengekomen in het algemeen. In het bijzonder zien we initiatiefrecht, uitdaagrecht en burgerbegroten vaker genoemd in grotere gemeenten dan in de kleinsten. Hier kan mogelijk vertekenen dat documenten gemakkelijker vindbaar of beter bijgehouden worden in de grotere organisaties en we ze daardoor dus gemakkelijker ook konden analyseren.

¹⁰ [\[opendata.cbs.nl\]](https://opendata.cbs.nl)

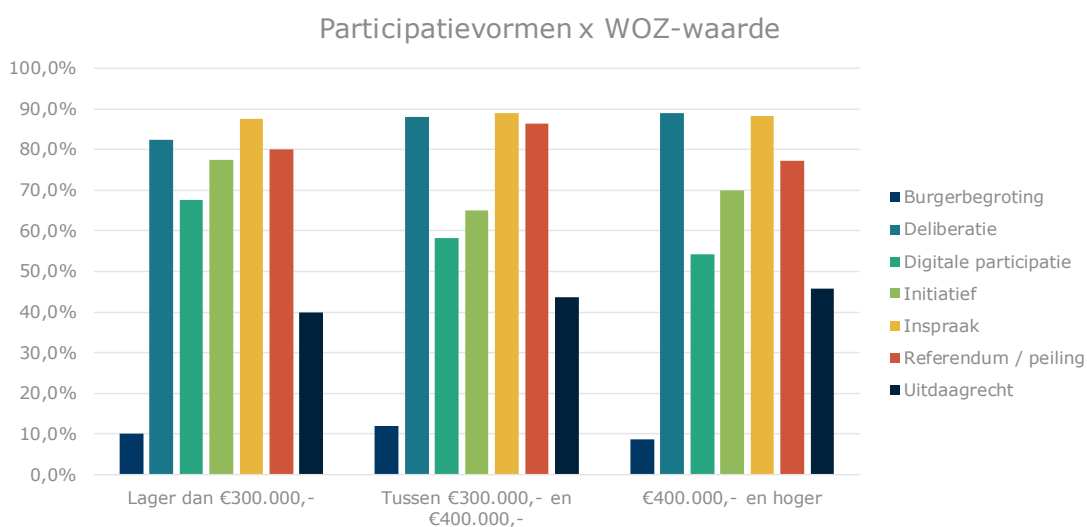
¹¹ [\[opendata.cbs.nl\]](https://opendata.cbs.nl)

Figuur 2.3 Het aantal gemeenten geclusterd naar het aantal inwoners dat de participatievormen noemt in de geanalyseerde documenten.

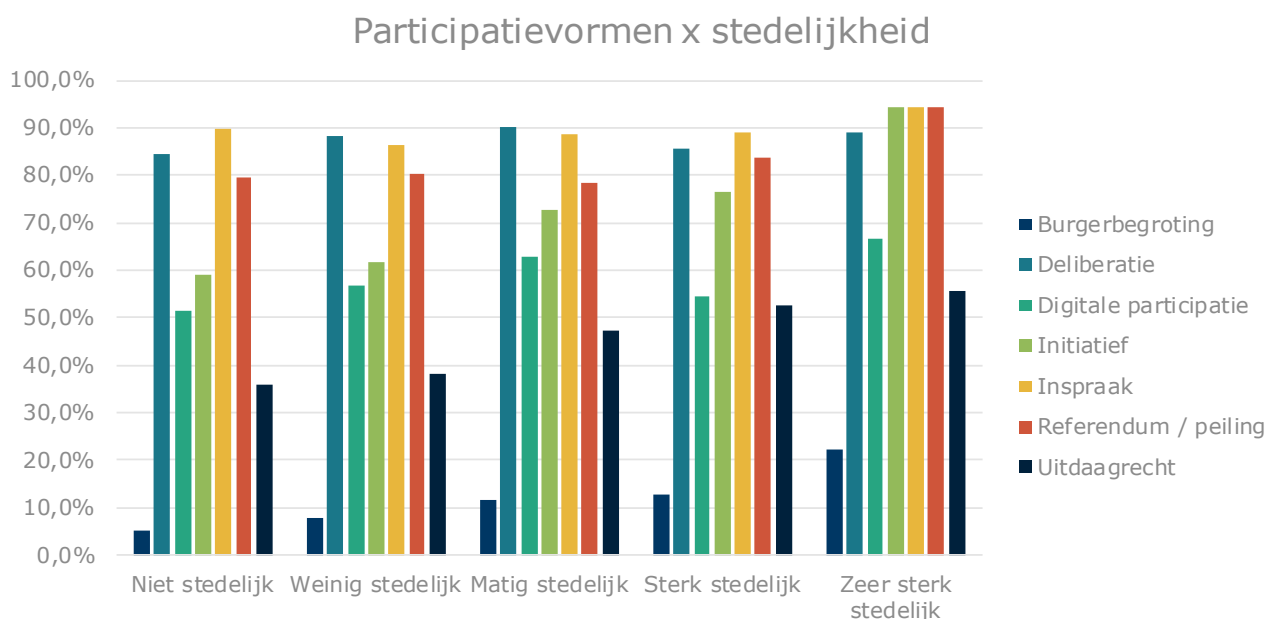
Als we kijken naar het onderscheid tussen gemeenten met hoge en lage WOZ-waarde zien we geen grote verschillen. Figuur 2.4 laat dit overzicht zien. Eén van de vragen die speelt bij burgerbegroten of uitdaagrecht is of deze meer in rijkere gemeenten spelen dan in armere. Onze gegevens bevatten geen aanwijzingen dat dit zo is.

Figuur 2.4 Het aantal gemeenten geclusterd naar de gemiddelde WOZ-waarde dat de participatievormen noemt in de geanalyseerde documenten

Ten slotte kijken we naar stedelijkheid. Hierin zien we dezelfde patronen als bij gemeentegrootte. In documenten afkomstig uit de stedelijkere gemeenten worden participatievormen vaker genoemd. De grootste toename speelt bij burgerbegroten. In de niet stedelijke gemeenten worden die termen minder genoemd dan in de groep kleinste gemeenten. Voor het uitdaagrecht is de toename minder sterk dan bij gemeentegrootte.

Figuur 2.5 Het aantal gemeenten geclusterd naar stedelijkheid dat de participatievormen noemt in de geanalyseerde documenten

Gezien het kleinere aantal provincies en waterschappen hebben wij ervoor gekozen om de uitsplitsing niet als zodanig te maken. In bijlage 2b is het voorkomen van de verschillende typen van burgerparticipatie per provincie en waterschap weergegeven. Vanwege het geringe aantal (vijf provincies en vijf waterschappen) zetten we de tellingen niet tegen achtergrondfactoren uiteen.

Interactie tussen beleidsdomein en burgerparticipatie

Tabel 2.4 laat de combinatie tussen verschillende participatievormen en beleidsdomeinen zien. Hierin zijn alle combinaties van typen burgerparticipatie en beleidsdomein binnen verordeningen en nota's weergegeven. Een combinatie wordt geteld wanneer een type en domein samen op een pagina voorkomen.¹² Omdat de nota's en verordeningen vaak veel participatievormen bevatten, zou een blik op documentniveau minder waarde bieden.

Hieruit valt al snel op te maken dat ook in de combinatie van participatietype en domein het domein *ruimtelijke ordening* de belangrijkste rol speelt, met het *sociaal domein* in een kleinere rol. Logischerwijs zijn er dus minder combinaties. Het is wel opvallend dat *milieu en klimaat* hierin in het geheel niet voorkomen.

Tabel 2.4 Combinatie participatievorm en beleidsdomein in verordeningen en nota's

Participatievorm & beleidsdomein	Verordeningen (N=49)	Nota's (N=55)
Initiatief, ruimte	17	49
Inspraak, ruimte	28	26
Initiatief, sociaal domein	2	15
Uitdaagrecht, ruimte	14	11
Initiatief, dienstverlening	14	10
Inspraak, sociaal domein	1	7
Inspraak, dienstverlening	30	5
Digitale participatie, ruimte	0	4

¹² Dit was enkel mogelijk in geval van pdf-bestanden. Daarbij geldt wel dat dit voor de overgrote meerderheid van de nota's (51) geldt. Deze zijn langer dan de verordeningen en bespreken meer beleidsdomeinen.

Tabel 2.4 Combinatie participatievorm en beleidsdomein in verordeningen en nota's

Participatievorm & beleidsdomein	Verordeningen (N=49)	Nota's (N=55)
Uitdaagrecht, sociaal domein	2	4
Uitdaagrecht, dienstverlening	14	2
Deliberatie, ruimte	0	2
Digitale participatie, sociaal domein	0	2
Inspraak, volksgezondheid	1	0
Initiatief, volksgezondheid	0	1

2.2 Proces, regie en verantwoordelijkheid

Niet alle thema's bleken goed te analyseren met geautomatiseerde methoden. Daarom worden een aantal onderdelen hier uitgelicht aan de hand van interpretaties van de kwantitatieve resultaten enerzijds en een kwalitatieve analyse van nota's en verordeningen anderzijds. Het gaat hierbij specifiek om de *fasering* van burgerparticipatie binnen beleidsprocessen (wanneer in het proces vindt burgerparticipatie plaats?) en de *regie en verantwoordelijkheid* (wie draagt de regie in het proces?). Deze twee lopen vaak samen.

Een vaak gebruikt onderscheid hier is burgerinitiatief versus overheidsinitiatief. Bij het eerste wordt een project getrokken door burgers en ondersteund door de overheid. In het tweede geval wil de overheid iets realiseren en kan ruimte gemaakt worden voor invloed van burgers.

Overheidsinitiatief is in de data het meest voorkomende model. Daarin beslist de overheid (of bevoegd bestuurder) welke rol burgerparticipatie gaat spelen in een beleidsproces – en of dit überhaupt een rol gaat spelen. Hiervoor liggen dan in de verordeningen wel kaders verankerd: vooraf moeten bijvoorbeeld de concrete participatievormen en beïnvloedingsruimte worden gedefinieerd. De uiteindelijke beslissing over wat er mee wordt gedaan ligt vaak bij de overheid.

Soms loopt burgerinitiatief hier een beetje doorheen: zoals hierboven gedefinieerd gaat het om een proces waarin de burger regie heeft. Daarbij valt te denken aan burgerbegroten of uitdaagrecht. Dit moet niet worden verward met situaties waarin burgers zelf het initiatief nemen om te participeren in een beleidsproces dat vanuit de overheid loopt, maar waarin zij geen inspraak hadden – of niet in de vorm die zij wilden. In die gevallen ligt doorgaans alsnog de keuze voor het toelaten van participatie bij de overheid.

In recentere verordeningen en nota's wordt al wel rekening gehouden met de Wet versterking participatie op decentraal niveau. Daarin komt vooral uitdaagrecht vaker naar voren. Daarmee bieden de verordeningen en de nota's meer ruimte voor burgerinitiatief. In veel beleidsdocumenten komt de ambitie naar voren om burgers meer invloed te geven, bijvoorbeeld met referenties naar de participatieladder of participatievormen waarin burgers mogen meebe beslissen. Het gerealiseerde beleid en veel verordeningen lopen hier nog op achter.

3

3. Uitgevoerde participatietrajecten

3. Uitgevoerde participatietrajecten

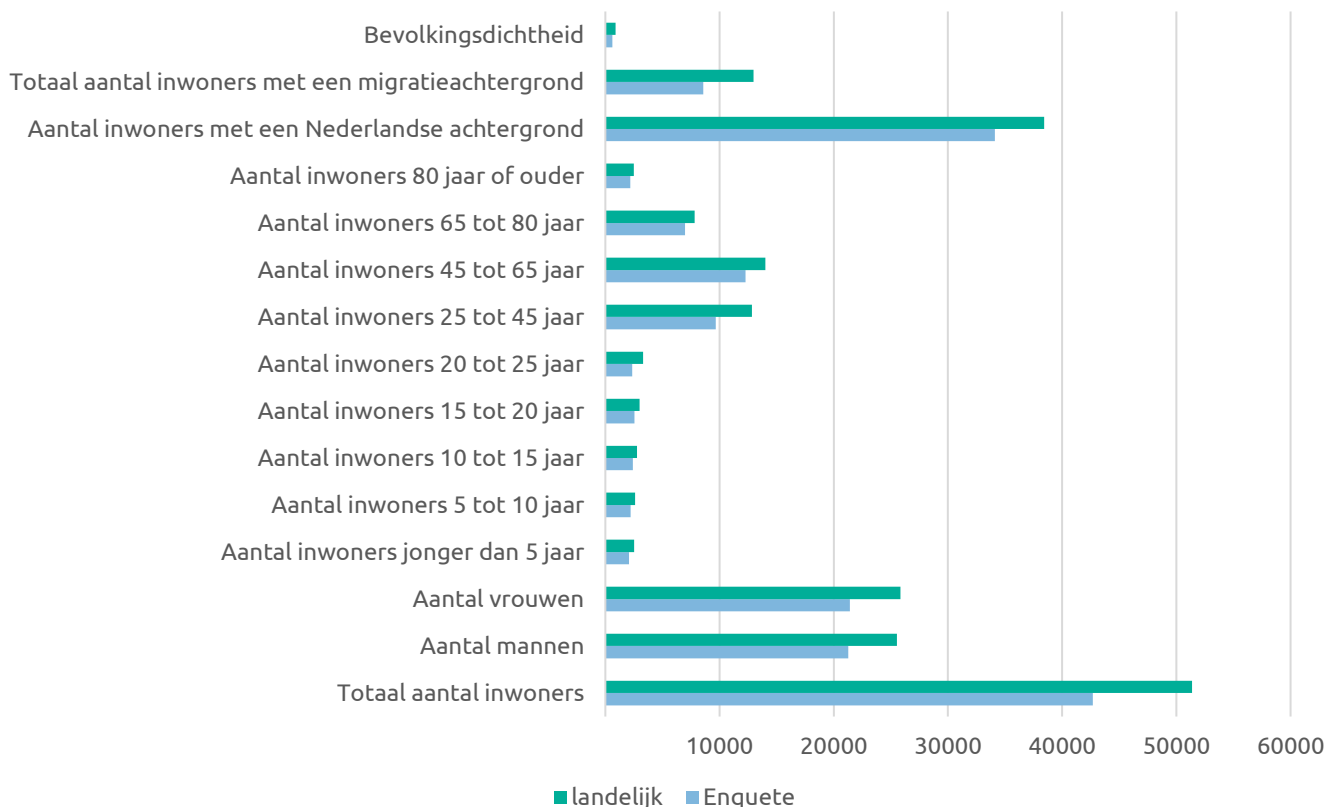
In dit hoofdstuk beschrijven we de uitgevoerde participatietrajecten zoals opgehaald uit de enquête onder provincies, gemeenten en waterschappen.

3.1 Respons

De respons van de enquête betrof 71 respondenten (18.9%). Van deze respondenten was de meerderheid een gemeente (n=57). De meerderheid van de gemeenten (37 gemeenten) bleek een middelgrote gemeente te zijn (tussen de 30.000 en 100.000 inwoners), 19 gemeenten betroffen kleine gemeentes (minder dan 30.000 inwoners). Daarnaast werd de vragenlijst ingevuld door zes provincies en acht waterschappen. Als gevolg van een lage respons was het niet mogelijk om de resultaten van de vragenlijst uit te splitsen naar gemeenten, provincies en waterschappen. Vandaar dat de tabellen alleen betrekking hebben op het totale aantal. In onderstaande alinea's zijn per thema enkele tabellen toegelicht.

De figuren 3.1 en 3.2 laten de verschillen in achtergrondkenmerken zien tussen de deelnemers aan de enquête en het landelijk gemiddelde.¹³ Voor bijna alle kenmerken is te zien dat de gemiddelden voor de enquête verschillen met de landelijke gemiddelden. Deze verschillen zijn gezien de respons sterker voor de gemeenten dan voor de provincies. Door de verschillen in achtergrondkenmerken is het zeer wel mogelijk dat de bevindingen uit de enquête geen representatief beeld geven. Onderstaande bevindingen schetsen daarmee enkel het beeld van de gemeenten, provincies en waterschappen die de vragenlijst hebben ingevuld. Hierdoor kunnen de bevindingen die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd *niet* gebruikt worden om uitspraken te doen over de gemeenten, provincies en waterschappen die de vragenlijst niet hebben ingevuld.

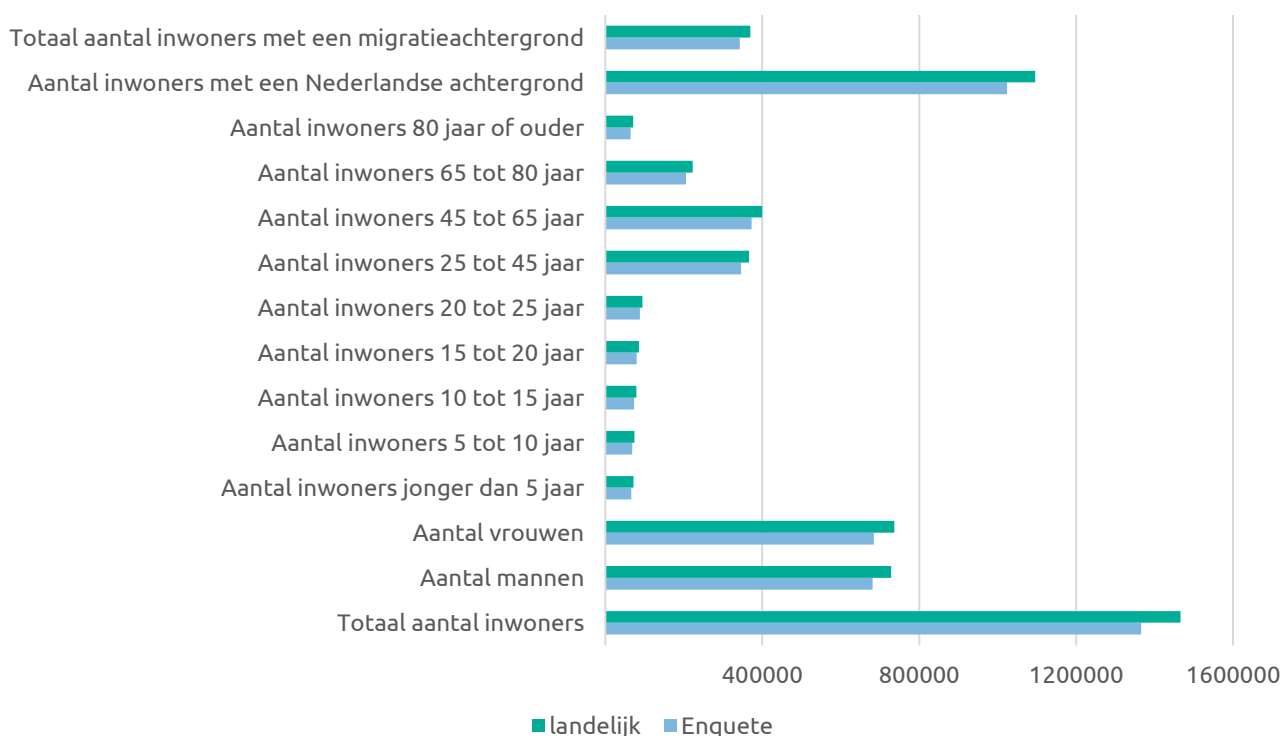
Figuur 3.1 Gemiddelden achtergrondkenmerken gemeenten (N-landelijk=342, n-enquête=57)

Bron: CBS StatLine

¹³ De achtergrondkenmerken die zijn opgenomen in de tabel zijn afkomstig van CBS StatLine. Via deze bron zijn geen achtergrondkenmerken beschikbaar voor waterschappen. Vandaar dat in de figuren enkel onderscheid is gemaakt tussen gemeenten en provincies.

Figuur 3.2 Gemiddelden achtergrondkenmerken Provincies (N-landelijk= 12, n-enquête=6)

Bron: CBS StatLine

3.2 Resultaten enquête

3.2.1 Aantal uitgevoerde participatietrajecten

Tabel 3.1 laat het aantal trajecten zien dat in de gemeenten, provincies en waterschappen werd uitgevoerd in de afgelopen twee jaar. De antwoorden van respondenten betreffen twee uitersten. Enerzijds gaf het merendeel van de respondenten (30 respondenten) bij deze vraag aan dat zij tussen de één en vijftien trajecten uitgevoerd hadden in de afgelopen twee jaar. Anderzijds gaven veertien respondenten aan dat zij 46 of meer participatietrajecten uitgevoerd hadden. Elf respondenten gaven daarnaast aan dat het onbekend was hoeveel trajecten uitgevoerd werden in de gemeente, provincie of waterschap.

Voor zowel de kleine als middelgrote gemeentes gaven elf respondenten aan dat zij tussen de een en vijftien trajecten hadden uitgevoerd in de afgelopen twee jaar. Dertien middelgrote gemeentes gaven daarnaast aan dat zij meer dan 30 trajecten hadden uitgevoerd. Opvallend was de helft van de provincies die de enquête hadden ingevuld aangaven dat het onbekend was hoeveel trajecten uitgevoerd waren.

Tabel 3.1 Aantal trajecten uitgevoerd in de afgelopen twee jaar (n=65)

	N
1 t/m 5	10
6 t/m 10	7
11 t/m 15	8
16 t/m 20	5
21 t/m 25	5
26 t/m 30	1
31 t/m 35	4
36 t/m 40	3
41 t/m 45	1
46 of meer	14
Onbekend	11

De afgelopen twee jaar bleken inspraaktrajecten en burgerinitiatieven de meest voorkomende participatie-instrumenten te zijn die werden ingezet (tabel 3.2) Bij een groot deel van de respondenten werden tussen de één en twintig inspraaktrajecten (38 respondenten, waarvan veertien kleine en zeventien middelgrote gemeenten) en burgerinitiatieven (49 respondenten, waarvan dertien kleine en achttien middelgrote gemeenten) georganiseerd. Met betrekking tot de provincies die de enquête ingevuld hadden bleek dat respectievelijk vier en vijf provincies tussen één en twintig inspraaktrajecten en burgerinitiatieven hadden georganiseerd.

Tabel 3.2 Percentage instrumenten die in de afgelopen twee jaar toegepast zijn in participatietrajecten

	Inspraaktrajecten	Burgerinitiatieven	Burgerforum	Burgerbegroten	Right to Challenge	Referendum
Geen	2	11	46	59	49	63
1 t/m 5	14	25	13	5	12	2
6 t/m 10	11	6	3	-	-	-
11 t/m 15	3	5	1	-	-	-
16 t/m 20	8	2	-	-	-	-
21 t/m 25	3	-	-	-	-	-
26 t/m 30	4	3	-	-	-	-
31 t/m 35	1	1	-	-	-	-
36 t/m 40	3	1	-	-	-	-
41 t/m 45	1	-	-	-	-	-
46 of meer	7	7	-	-	-	-
Onbekend	10	6	5	4	4	4
Totaal	67	67	68	68	67	69

3.2.2 Afwegingen

Tabel 3.3 laat de mogelijke afwegingen zien die respondenten meenemen bij de goedkeuring of start van een participatietraject. Ongeveer driekwart van de respondenten gaf bijvoorbeeld aan dat zij het bij de start of toekenning van een participatietraject belangrijk vonden dat de invloed die burgers hadden voorafgaand aan het traject duidelijk was (56 respondenten), dat de onderwerpen van de trajecten direct de belangen van de burgers raakten (53 respondenten), dat de gemeente, de provincie of het waterschap het participatieproces kon faciliteren (73,2%) en dat er voldoende budget was om het participatietraject uit te voeren (52 respondenten). De aanwezigheid van een duidelijk afgebakende vraag bleek voor een groot deel van de respondenten (48 respondenten) tevens een belangrijke afweging te zijn. Een kleiner deel van de respondenten (31 respondenten) gaf aan dat zij de afweging mee namen of er een planning was opgesteld die de uitvoering van het participatietraject mogelijk maakt.

Middelgrote gemeenten die de vragenlijst hadden ingevuld gaven vooral aan dat zij het belangrijk vonden dat de invloed die burgers hadden voorafgaand aan het traject duidelijk was (32 respondenten), dat het participatietraject een duidelijk afgebakende vraag of opdracht omvatte (28 respondenten) en dat er voldoende budget was om het participatietraject uit te voeren (26 respondenten). Kleine gemeenten die de vragenlijst hadden ingevuld vonden het onder andere belangrijk dat zij het participatietraject konden faciliteren (15 respondenten) en dat het participatietraject een duidelijk afgebakende vraag of opdracht omvatte (13 respondenten). Voor bijna alle provincies die de vragenlijst hadden ingevuld (vijf) was het belangrijk dat de invloed die burgers hadden voorafgaand aan het traject duidelijk was en dat de provincie het participatieproces kon faciliteren.

Tabel 3.3 Afwegingen rondom de goedkeuring van participatietrajecten (n=71)

	N
Het beoogde participatietraject dient een duidelijk afgebakende vraag of opdracht te omvatten die het mogelijk maakt om tot een gericht advies te komen	48
Binnen het beoogde participatietraject moet het voor burgers voorafgaand aan het traject duidelijk zijn welke mate van invloed zij krijgen	56
Binnen de uitvoering van het beoogde participatietraject zijn de rollen van de diverse geledingen binnen gemeente/provincie/waterschap enerzijds, en de burger anderzijds, duidelijk af te bakenen	40
Het beoogde participatietraject is toegankelijk voor alle burgers die willen deelnemen	43
Gemeente/provincie/waterschap is in staat om het beoogde participatieproces te faciliteren/organiseren	52
Er is voldoende budget om het beoogde participatietraject uit te voeren	52
Onderwerpen van het beoogde participatietraject raken direct de belangen van de burgers	53
Voor het participatietraject is een planning op te stellen die de beoogde deelnemers voldoende mogelijkheden biedt om het traject uit te voeren	31
Voor het beoogde participatietraject is een planning op te stellen die gemeente/provincie/waterschap in staat stelt de resultaten tijdig te verwerken in het beleid	38

3.2.3 Representativiteit

Met betrekking tot de representativiteit in participatietrajecten werd respondenten gevraagd in hoeverre zij herkenden dat bepaalde groepen individuen ondervertegenwoordigd waren in participatietrajecten (tabel 3.4). Een meerderheid van de respondenten herkende het beeld dat inwoners jonger dan 35 (41 respondenten) en inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond (52 respondenten) regelmatig ondervertegenwoordigd zijn in participatietrajecten. Dit was met name zichtbaar voor middelgrote gemeenten (respectievelijk 19 en 28 respondenten) die de enquête hadden ingevuld.

Met betrekking tot inwoners met een ander opleidingsniveau dan hbo/wo (40 respondenten) en vrouwelijke inwoners (33 respondenten) gaven respondenten voornamelijk aan dat de mate van ondervertegenwoordiging in participatietrajecten wisselde. Opvallend was dat vier van de provincies die de enquête hadden ingevuld herkenden dat inwoners met een ander opleidingsniveau dan hbo/wo, inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond en vrouwelijke inwoners waren ondervertegenwoordigd bij participatietrajecten. De helft van de provincies die de vragenlijst hadden ingevuld gaf aan dat inwoners jonger dan 35 ondervertegenwoordigd waren in de participatietrajecten.

Tabel 3.4 Mate van ondervertegenwoordiging bij participatietrajecten (n=71)

	Inwoners jonger dan 35	Inwoners met een ander opleidingsniveau dan hbo-wo	Inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond	Vrouwelijke inwoners
Ja, altijd	8	3	7	-
Ja, vaak	33	17	45	8
Soms wel, soms niet	25	40	15	33
Nee, meestal niet	5	10	4	24
Nee nooit	-	1	-	6

3.2.4 Transparantie

In het kader van transparantie gaven 55 respondenten aan dat zij voorafgaand informatie over het participatieproces verstrekten aan potentiële deelnemers van participatietrajecten. Dit gebeurde op verschillende manieren (Tabel 3.5). Bij een groot deel van de respondenten die informatie voorafgaand aan het traject deelden gebeurde dit via openbare documenten (40 respondenten) of de website (44 respondenten). Een meerderheid van de respondenten (45 respondenten) die informatie voorafgaand aan het traject deelden gaf daarnaast ook aan dat zij ook direct met deelnemers informatie deelden, bijvoorbeeld middels een presentatie of gesprek.

Opvallend was dat een aantal middelgrote gemeenten (20 respondenten) een document gebruik dat enkel gericht is aan de potentiële deelnemers. Daarnaast maakten ook veel middelgrote gemeente gebruik van een website (22 respondenten) of presentaties/gesprekken met potentiële deelnemers (22 respondenten). Vijf van de zes provincies die de enquête hebben ingevuld geven aan dat zij voorafgaand aan het participatietraject informatie verstrekken aan potentiële deelnemers via openbare documenten of presentaties dan wel gesprekken met potentiële deelnemers.

Tabel 3.5 Wijze van informatie delen voorafgaand aan een participatietraject (n=55)

	N
Openbaar document	40
Document enkel gericht aan deelnemers	39
Website	44
Presentatie of gesprek met potentiële deelnemers	45

3.2.5 Resultaten van participatietrajecten

Tabel 3.6 en 3.7 laten zien in hoeverre de resultaten meegenomen worden voor respectievelijk participatietrajecten waarbij inwoners het initiatief namen en trajecten waarbij de lokale overheid het initiatief nam. Voor beide soorten trajecten valt op dat een meerderheid van de respondenten (respectievelijk 40 en 49 respondenten) aangaf meestal een deel van opbrengsten van een traject op te nemen in het beleid. In het verlengde hiervan gaf een meerderheid van de respondenten over beide trajecten (respectievelijk 40 en 39 respondenten) aan dat zelden alle opbrengsten in het beleid werden opgenomen. Tevens geeft een meerderheid van de respondenten (respectievelijk 41 en 44 respondenten) aan dat het meestal niet voorkomt dat opbrengsten in zijn totaliteit niet worden opgenomen in het beleid. Er waren geen grote verschillen te zien wanneer gekeken werd naar de gemeentegrootte of naar de provincies.

Tabel 3.6 Verwerking opbrengsten participatietrajecten waarin inwoners initiatief nemen (n=65)

	Nooit	Meestal niet	Meestal wel	Vaak
Opbrengsten worden deels opgenomen in het beleid	8	10	40	7
Opbrengsten worden 100% opgenomen in het beleid	16	40	7	2
Opbrengsten worden op de agenda gezet ter bespreking	8	6	34	17
Opbrengsten leiden tot een bijstelling van het beleid	9	20	30	6
Opbrengsten leiden tot een stopzetting van het beleid	31	33	1	-
Opbrengsten worden niet opgenomen in het beleid	13	41	11	-

Tabel 3.7 Verwerking opbrengsten participatietrajecten waarin overheid initiatief nam (n=70)

	Nooit	Meestal niet	Meestal wel	Vaak
Opbrengsten worden deels opgenomen in het beleid	1	6	49	14
Opbrengsten worden 100% opgenomen in het beleid	11	39	15	5
Opbrengsten worden op de agenda gezet ter bespreking	1	7	40	22
Opbrengsten leiden tot een bijstelling van het beleid	1	14	48	7
Opbrengsten leiden tot een stopzetting van het beleid	24	44	2	-
Opbrengsten worden niet opgenomen in het beleid	16	43	11	-

3.2.6 Evaluatie

Met betrekking tot de evaluatie van participatietrajecten gaven 45 respondenten aan dat zij participatietrajecten evalueerden. Bij een meerderheid van deze groep (39 respondenten) werden deze evaluaties uitgevoerd door een interne afdeling. Iets minder dan de helft van de respondenten die participatietrajecten evalueerden, gaf aan dat men over het algemeen tevreden tot zeer tevreden was over de communicatie rondom het participatietraject en de uitvoering van het traject (voor beiden 20 respondenten). Slechts een klein deel van de respondenten (dertien respondenten) gaf aan dat men tevreden tot zeer tevreden was over de verwerking van de opbrengsten van het participatietraject. Er waren geen grote verschillen te zien wanneer gekeken werd naar de gemeentegrootte of de provincie.

Tabel 3.8 Algemene tevredenheid in evaluaties van participatietrajecten (n=45)

	Zeer ontevreden	On- tevreden	Neutraal	Tevreden	Zeer tevreden	Dit werd niet onderzocht
Tevredenheid communicatie rondom het participatietraject	-	8	14	18	2	3
Tevredenheid uitvoering van het participatietraject	-	4	17	18	2	4
Tevredenheid verwerking opbrengsten van het participatietraject	-	5	20	12	1	7

In de vragenlijst werden respondenten ook gevraagd welke lessen zij geleerd hadden aan de hand van de participatietrajecten zij uitvoerden of hadden uitgevoerd. Twee thema's sprongen met name uit deze lessen:

- **Communicatie:** Gemeenten, provincies en waterschappen gaven aan dat zij het belang hebben ingezien van een goede communicatie met burgers. Hierbij ging het om zowel de communicatie voordat het traject begint als de communicatie tijdens het traject. Respondenten merken op dat zij geleerd hebben dat het belangrijk is om van tevoren duidelijk te zijn over de invloedssfeer die burgers kunnen hebben en om hen tijdig te informeren wanneer er gedurende het traject veranderingen plaatsvinden in deze invloedssfeer. Transparantie, duidelijkheid en openheid zijn hierbij het devies.
- **Maatwerk:** Daarnaast merken met name gemeenten op dat de uitvoering van burgerparticipatie vaak neerkomt op maatwerk. Als gevolg daarvan is de uitvoering van burgerparticipatiebeleid volgens er **tijds- en arbeidsintensief**. Dit vraagt deskundigheid en grote betrokkenheid vanuit de medewerkers van gemeenten, provincies en waterschappen. Respondenten geven aan dat het van belang is om dit te realiseren vooraleer een burgerparticipatietraject wordt ingezet.

3.3 Aanvullende inzichten uitvoeringspraktijk en verbetering enquête

Tijdens de looptijd van de enquête namen enkele gemeenten, provincies en waterschappen contact op met vragen en opmerkingen over de enquête. Uit deze contacten bleek dat enkele onderdelen van de enquête lastig in te vullen waren voor respondenten en tevens in mindere mate aansloten bij de uitvoeringspraktijk van de respondenten. Naar aanleiding van deze vragen en opmerkingen en de lage respons werden tien extra gesprekken gevoerd met gemeenten, provincies en waterschappen die tijdens de looptijd van de enquête contact hadden opgenomen. Het doel van deze gesprekken was om meer inzicht te krijgen in:

- de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie;
- en manieren waarop de enquête mogelijk beter kan aansluiten bij die uitvoeringspraktijk.

Uitvoeringspraktijk

Respondenten gaven tijdens de aanvullende interviews enkele onderwerpen en uitdagingen die voor hen belangrijk zijn met betrekking tot de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie:

- Een belangrijk inzicht uit de aanvullende interviews was de **belegging van burgerparticipatiebeleid** binnen de gemeente, provincie of waterschap. Respondenten stelden dat burgerparticipatie bij hun gemeente, provincie of waterschap niet bij één afdeling of op één centraal punt beled was. Volgens de respondenten vond burgerparticipatie plaats over de gehele breedte van de organisatie, bij verschillende afdelingen en verschillende personen.
- Daarnaast gaven enkele respondenten aan dat zij niet in mindere mate waarde hechtte aan het aantal participatietrajecten dat werd uitgevoerd, maar wel veel waarde zien in **de wijze waarop in de praktijk invulling wordt gegeven aan het burgerparticipatiebeleid**. Concreet ging het hierbij om de activiteiten die gemeenten, provincies en waterschappen uitvoeren om hun participatiebeleid vorm te geven. Hoewel deze activiteiten op veel onderwerpen betrekking konden hebben, werd vaak de communicatie en terugkoppeling richting inwoners

genoemd. Dit ging met name over de uitleg waarom keuzes gemaakt zijn rondom de uitvoering van een traject of de mate waarin de opbrengsten van het traject verwerkt waren in beleid of besluitvorming.

- Enkele respondenten gaven aan dat hun gemeente, provincie of waterschap veel onderneemt op het gebied van de **communicatie met burgers**, hetgeen ook in een toekomstige enquête een grotere plek zou mogen innemen. In het verlengde daarvan geven enkele respondenten ook aan dat de **ervaringen van inwoners** met het burgerparticipatiebeleid van belang zijn. De ervaringen van inwoners geven namelijk meer gewicht aan de activiteiten van de gemeente, provincie of waterschap. Zij kunnen, met andere woorden, inzicht bieden in hoeverre de activiteiten van gemeenten, provincies en waterschappen bijdragen aan een betere uitvoering van het participatiebeleid.

Deze bevindingen bieden inzichten in de thema's waar gemeenten, provincies en waterschappen druk mee bezig zijn in het kader van burgerparticipatiebeleid. Zij bieden hiermee ook enkele aanknopingspunten op thema's die in toekomstige metingen en vragenlijsten aan bod dienen te komen.

Enquête

Volgens de respondenten die deelnamen aan de aanvullende interviews was de enquête om verschillende redenen lastig in te vullen:

- **Vragen over aantallen:** Meer dan de helft van de respondenten die deelnamen aan deze gesprekken merkte op dat met name vragen omtrent de aantallen uitgevoerde trajecten lastig te beantwoorden waren. Doordat deze aantallen niet centraal werden geregistreerd was het voor respondenten lastig om een compleet beeld te krijgen van het aantal trajecten dat was uitgevoerd en de domeinen waarin deze trajecten werden uitgevoerd. Enkele respondenten vroegen zich daarnaast ook af in hoeverre het (a) wenselijk zou zijn om deze aantallen centraal te registeren en (b) wat de meerwaarde van deze registratie voor hen zou zijn. Twee respondenten merkten hierbij op dat het implementeren van een dergelijke registratie veel inspanning en investeringen zou kosten zonder dat daar duidelijke voordelen voor de organisatie tegenover staan. Respondenten merkten op dat de vraag naar aantallen in mindere mate relevant was en dat er voor een toekomstige meting beter zich beter zou kunnen concentreren op de activiteiten die gemeenten, provincies en waterschappen uitvoeren om het burgerparticipatiebeleid in te vullen (bijvoorbeeld op basis van de communicatie met burgers of het bevorderen van de representativiteit in participatietrajecten).
- **Burgerparticipatie niet centraal belegd:** De aanvullende gesprekken die gevoerd zijn boden op deze manier zicht op de kwaliteit van de antwoorden die meegenomen zijn in de enquête. Doordat burgerparticipatie op veel plekken niet centraal belegd is, is het mogelijk dat de vragen in de enquête (met name voor het aantal trajecten dat uitgevoerd is) ook niet centraal beantwoord konden worden. Respondenten gaven aan dat ze of verschillende interne uitvragen hebben moeten doen naar allerlei afdelingen of ruwe schattingen moesten maken. Enkele aangaven dat de enquête wel bij de juiste persoon terecht was gekomen. Zij gaven echter ook aan dat een minder brede enquête gefocust op de activiteiten die de gemeente, provincie of waterschap uitvoert (bijvoorbeeld op het gebied representativiteit of transparantie) mogelijk beter gekoppeld kan worden aan de juiste persoon of afdeling, hetgeen een beter beeld kan opleveren over de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie.

3.4 Reflectie enquête

De enquête die voor deze nulmeting toepast biedt een eerste beeld over burgerparticipatie bij enkele gemeenten, provincies en waterschappen. De bevindingen in dit hoofdstuk bieden een eerste aanzet voor de manier waarop burgerparticipatie in de praktijk ingevuld wordt. Het beeld dat in dit hoofdstuk is geschetst, heeft enkel betrekking op de gemeenten, provincies en waterschappen die de vragenlijst hebben ingevuld. Dit houdt in dat de bevindingen niet kunnen worden doorvertaald naar de andere gemeenten, provincies en waterschappen die de vragenlijst niet hebben ingevuld.

Door de lage respons biedt de enquête op dit moment een selectief beeld van de stand van zaken van burgerparticipatie bij lokale overheden. Daarom zijn er voor een toekomstige meting enkele verbeterpunten die het beeld wat hier geschetst is kunnen verbeteren en uitdiepen. Het grootste verbeterpunt heeft betrekking op de thema's die in de enquête zijn uitgevraagd. Zowel uit de respons op de enquête als in de aanvullende gesprekken bleek dat vragen omtrent aantallen lastig te beantwoorden waren. Concrete vragen over bijvoorbeeld afwegingen, representativiteit en de verwerking van opbrengsten van participatietrajecten bleken beter te beantwoorden (gezien de hogere respons op deze vragen). Ook de respondenten uit de aanvullende gesprekken gaven aan dat concrete vragen daarnaast ook nuttiger zijn om op te nemen in een enquête. Het is daarmee mogelijk dat de resultaten omtrent

concretere thema's (zoals afwegingen, representativiteit en de doorwerking van de opbrengsten) een beter inzicht bieden in de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie dan het aantal uitgevoerde participatietrajecten of de algemene tevredenheid over de uitgevoerde participatietrajecten.

4. Casestudie Zwembad De Fuut

4. Casestudie: Zwembad De Fuut

Voor de uitvoering van de casestudie is gekozen voor een participatietraject binnen de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Hierbij is gekozen voor het Right to Challenge-traject: 'Zwembad De Fuut', een zwembad dat sinds 2016 gerund wordt door vrijwilligers (met op enkele aspecten nog ondersteuning van de gemeente). Voor de casestudie werden enkele documenten rondom het participatiebeleid geanalyseerd (zoals de participatieverordening van de gemeente). Daarnaast werden enkele gesprekken gevoerd met belangrijke partijen (zoals initiatiefnemers, wethouders en raadsleden).

4.1 Participatieverordening gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Algemene participatiebeleid

Op basis van de documentatie blijkt dat de keuze om participatie toe te passen samenhangt met de vragen of verwacht wordt dat beleid/besluiten belanghebbenden aanzienlijk raakt/raken en of inwoners relevante kennis of ervaringen hebben over het beleid of het besluit. Op basis van de participatieverordening van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk blijkt dat het bestuursorgaan bij de start van een participatieproces bepaalt op welke manier inwonersparticipatie wordt toegepast. Als inwonersparticipatie wordt toegepast, neemt het bestuursorgaan over de volgende punten een besluit:

- het doel en de intentie van de participatie;
- het niveau van de participatie (informerende, raadplegende, adviserende, coproductieve/meebeslissende, of een combinatie van deze niveaus);
- de kernvragen, de beïnvloedingsruimte en/of de inhoudelijke, financiële, procedurele en overige kaders voor de participatie en de wijze waarop deze kaders vooraf met de deelnemers worden gecommuniceerd);
- de wijze waarop en het tijdvak waarin deelnemers hun inbreng kunnen leveren;
- de wijze waarop democratische waarden zoals inclusie en transparantie in het proces worden gewaarborgd;
- de begroting van de kosten van het participatieproces;
- de wijze waarop de inbreng van bewoners zal doorwerken in de besluitvorming.

Het college van burgemeester en wethouders informeert de gemeenteraad zo snel mogelijk over het besluit om inwonersparticipatie toe te passen. De participatieverordening voorziet het college van burgemeester en wethouders ook in de mogelijkheid om voor specifieke beleidsterreinen nadere regelingen te treffen.

Met betrekking tot de doorwerking van de inbreng van inwoners wordt in de participatieverordening opgemerkt dat het bestuursorgaan voorafgaand aan de start van het participatieproces bekendmaakt op welke wijze de gemeente om zal gaan met de uitkomsten van het participatieproces. Hierbij wordt ook bekendgemaakt op welke manier de besluitvorming zal plaatsvinden. De participatieverordening biedt hier de volgende opties voor:

- Het bestuursorgaan neemt kennis van de uitkomsten van het participatietraject en zal nader afwegen of en in welke mate deze kunnen worden meegenomen in de politieke besluitvorming.
- Het bestuursorgaan beschouwt de adviezen en conclusies uit het participatietraject als een zwaarwegend uitgangspunt bij politieke besluitvorming.
- Het bestuursorgaan neemt de adviezen en conclusies uit het participatietraject over mits deze passen binnen de vooraf gestelde inhoudelijke, financiële en procedurele kaders.
- Gemeente, bewoners en betrokken organisaties treden in nader overleg teneinde de uitkomsten van het participatieproces om te zetten in een convenant of samenwerkingsovereenkomst waarin zij de gemaakte afspraken vastleggen.

In uitzonderlijke gevallen kan het bestuursorgaan afwijken van de gemaakte keuze omtrent de doorwerking van uitkomsten en de besluitvorming daaromtrent. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer de visies binnen het participatietraject sterk uiteenlopen, omdat betrokken belangen onvoldoende zijn meegewogen of omdat het participatietraject tot nieuwe ideeën is gekomen die op gespannen voet staan met de vooraf opgestelde kaders. Afwijkingen van de eerder gemaakte keuzes dienen volgens de participatieverordening expliciet gemotiveerd te worden.

Ter afronding van het participatietraject maakt het bestuursorgaan een eindverslag op dat in ieder geval inzicht biedt in het gevolgde participatieproces, de belangrijkste uitkomsten van het participatieproces, een reactie van de gemeente op de uitkomsten, de wijze van doorwerking van de uitkomsten en een beknopte evaluatie van het proces.

Right to challenge

De participatieverordening beschrijft de mogelijkheden van overheidsparticipatie en inspraak, maar in het kader van de huidige casestudie is met name de mogelijkheid van de Right to Challenge (oftewel het uitdaagrecht) relevant. Uit de participatieverordening blijkt dat de gemeente aan inwoners en maatschappelijke initiatieven de mogelijkheden biedt om een voorstel te doen om de uitvoering van gemeentelijke taken over te nemen. Een voorstel om gebruik te maken van het uitdaagrecht en om gemeentelijke taken over te nemen bevat:

- een omschrijving van de taak die de indiener wil overnemen;
- een uitleg waarom of hoe de indiener de taak beter en goedkoper kan uitvoeren;
- duidelijkheid over de betrokkenheid, kennis of ervaring van de indiener;
- een indicatie van het draagvlak onder belanghebbende inwoners;
- een raming van de kosten die aan de uitvoering van de taak verbonden zijn;
- een omschrijving van de manier waarop de indiener met de gemeente wil samenwerken of welke ondersteuning de indiener nodig heeft;
- inzicht in hoe de indiener garant staat voor de kwaliteit en de uitvoering van de taak op de langere termijn;
- ondertekening door ten minste drie inwoners.

Een voorstel wordt op deze onderdelen getoetst. Een afwijzing volgt wanneer het bestuursorgaan vindt dat in het voorstel onvoldoende aannemelijk gemaakt wordt dat aan de voorwaarden voldaan is. Een voorstel kan ook afgewezen worden wanneer het bestuursorgaan de overname van een gemeentelijke taak onwenselijk vindt. Bij aangenomen voorstellen voorziet de gemeente de indiener van gepaste ondersteuning. Gemaakte afspraken over de taken, het resultaat, het budget en de looptijd worden in een overeenkomst vastgelegd.

4.2 Aanleiding participatietraject 'Zwembad de Fuut'

Zwembad De Fuut is een openluchtzwembad gelegen in Reeuwijk. Onder andere vanwege oplopende kosten in het onderhoud van Zwembad De Fuut en de komst van een Landalpark (met zwembad) was de gemeente in 2015 van plan om Zwembad De Fuut te sluiten. Dit plan kon echter op weerstand rekenen vanuit de inwoners van Reeuwijk. Zwembad De Fuut was voor hen een belangrijke faciliteit, een plek waar men vroeger vaak naartoe ging of heeft leren zwemmen en waar men nog steeds graag komt. Met de sluiting van het zwembad verdween een vast begrip in het dorp, en tevens een voorziening. Een groep initiatiefnemers verzette zich tegen deze sluiting. Tijdens een inspraakavond hadden zij een grote groep inwoners opgeroepen om aanwezig te zijn en duidelijk te maken dat de sluiting van het zwembad veel mensen zou raken. De gemeente heeft uiteindelijk de initiatiefnemer uitgenodigd om een voorstel te doen hoe het zwembad wél open zou kunnen blijven en om dit voorstel te verdedigen. Bij deze verdediging sloten – op uitnodiging van de indieners van het voorstel – enkele deskundigen aan en werd ook een organisatie samengesteld met verschillende relevante achtergronden om een organisatie te runnen (juridische, boekhoudkundige en technische ervaring). Het voorstel is verdedigd voor de gemeenteraad en uiteindelijk aangenomen. Sinds 2016 is Zwembad De Fuut een stichting die gerund wordt door vrijwilligers.

Proces

Vanaf de goedkeuring van het voorstel om de werkzaamheden van Zwembad De Fuut over te nemen van de gemeente hebben er veel overleggen plaatsgevonden tussen de gemeente en de organisatie van het zwembad. In deze gesprekken werd zorgvuldig gekeken welke partij welke taken op zich zou nemen en welke belangrijke uitdagingen er waren. Met betrekking tot de taken bleek al snel dat het grootste deel van de uitvoering en het onderhoud van het zwembad bij de organisatie en de vrijwilligers kwam te liggen. Omdat het zwembad zich op gemeentegrond bevindt nam de gemeente wel taken met betrekking tot de grond op zich. Daarnaast voorzag de gemeente in advies en ondersteuning aan de organisatie over de technische kant en het onderhoud van het zwembad. Ook leverde de gemeente in de eerste jaren een vaste financiële bijdrage aan het zwembad.

Vanaf het begin bleek dat er twee belangrijke uitdagingen waren voor de organisatie van het zwembad, te weten het behouden of bereiken van voldoende vrijwilligers om het zwembad in de zomer open te houden én het waarborgen van de veiligheid van de zwemmers. Voor de uitdaging met betrekking tot de vrijwilligers kreeg de organisatie de tijd

om te bewijzen dat zij voor meerdere jaren voldoende vrijwilligers konden bereiken of behouden. Met betrekking tot de veiligheid werd gezorgd dat vrijwilligers gecertificeerd waren om als volwaardig badmeester naast het zwembad te kunnen staan. Daarnaast hanteerde het zwembad de regel dat er altijd twee gecertificeerde vrijwilligers aan de rand staan wanneer het zwembad open is.

Met name tijdens de eerste jaren dat het zwembad werd gerund door vrijwilligers moest bewezen worden dat de organisatie beide uitdagingen het hoofd kon bieden. Aangaande de veiligheid zijn er strikte regels en wordt tevens de mogelijkheid geboden aan vrijwilligers om relevante cursussen te volgen om gecertificeerd te worden. Met betrekking tot het behouden van voldoende vrijwilligers blijkt dat jaarlijks opnieuw gekeken moet worden hoeveel inwoners zich als vrijwilliger aanmelden en in hoeverre dit voldoende is. Tot nu toe is het elk jaar echter gelukt om voldoende vrijwilligers te verzamelen. De continuïteit lijkt voldoende gewaarborgd: het bestuur van de organisatie van het zwembad heeft al enkele wisselingen gezien, terwijl de uitvoering van het zwembad onverminderd door gaat.

4.3 Ervaringen participatietraject 'Zwembad de Fuut'

Start traject

Uit de gesprekken bleek dat de keuze om met dit participatietraject te starten samenhang met factoren rondom de voorbereiding van het voorstel. De expertise en het draagvlak dat de initiatiefnemer verzamelde en creëerde droegen in grote mate bij aan de keuze om te starten met dit traject:

- **Expertise:** Uit de gesprekken blijkt dat de initiatiefnemer vanaf de start **nodige expertise** verzameld had voor de organisatie van het zwembad. De organisatie bevatte vanaf het begin al een jurist, een boekhouder, een technicus en een persoon die zich bezighield met de veiligheid rondom het zwembad. Uit meerdere gesprekken blijkt dat het verzamelen van deskundigheid en het presenteren van deze deskundigheid bij de verdediging een belangrijke rol speelde in het overtuigen van de gemeenteraad om voor dit voorstel te stemmen. De verzameling van deskundigen zorgde voor meer **vertrouwen vanuit de gemeente**. Meerdere betrokkenen geven aan dat dit vertrouwen van groot belang is bij de start van het traject en de uiteindelijke samenwerking tussen de organisatie van het zwembad en de gemeente.
- **Draagvlak:** Een andere belangrijke factor die bijdroeg aan de keuze om met het traject te starten was het draagvlak in de gemeente. Door al voor de indiening van het voorstel duidelijk te maken dat de sluiting van het zwembad een grote groep inwoners zou raken, was snel helder dat een voorstel om het zwembad open te houden op veel steun vanuit de inwoners kon rekenen. Kortom, er was een grote kans dat er genoeg draagvlak en belangstelling zou zijn voor een eventueel voorstel om het zwembad open te houden.

Uit enkele gesprekken blijkt dat de voorbereiding van een Right to Challenge-voorstel – en in deze casus ook de technische kant van het runnen van een zwembad – met name bij de initiatiefnemers ligt. De gemeente stelt zich wel open op naar alle voorstellen en kijkt ook samen met initiatiefnemers waar eventuele hordes zijn en hoe die genomen kunnen worden. Hierbij kijkt de gemeente ook naar de kennis die de gemeente heeft hebben en hoe zij de initiatiefnemer daarin kunnen adviseren en ondersteunen. Met betrekking tot Zwembad De Fuut was dit bijvoorbeeld het geval rondom de pompinstallaties en de onderhoudskosten van het zwembad.

Communicatie en verwachtingen

Uit de gesprekken blijkt dat de initiatiefnemers vanaf het begin de ruimte kregen om hun voorstel te vertalen naar de praktijk. De gemeente had daarmee vanaf het begin een **ondersteunende rol** in de vorm van advies en een financiële bijdrage. De grond waarop het zwembad gebouwd is, is eigendom van de gemeente. Vandaar dat de gemeente ook te hulp schiet bij grotere vraagstukken die op het terrein plaatsvinden (bijvoorbeeld omgewaaide bomen of de bestrating vóór het zwembad). Het zwembad en de gemeente weten elkaar, met andere woorden, al meerdere jaren te vinden. Uit de gesprekken blijkt dan ook dat de twee partijen op een constructieve manier met elkaar samenwerken.

De gemeente speelt in de uitvoering dus een kleine rol. De organisatie van het zwembad kreeg vanaf het begin de ruimte om te bewijzen dat het zwembad gerund kon worden met vrijwilligers. In dit kader speelt het **vertrouwen** dat de gemeente heeft in de organisatie van het zwembad een grote rol. De organisatie heeft – sinds de start van het traject – enkele zorgen die de gemeente heeft rondom de veiligheid van zwemmers zeer serieus genomen. Vanaf het begin is er gezorgd dat er steeds minimaal twee personen met een EHBO-certificaat langs de rand van het zwembad staan. Daarnaast heeft de organisatie ook gewerkt aan het bouwen van vertrouwen in de continuïteit van het traject, zowel met betrekking tot voldoende vrijwilligers die het zwembad draaiend houden als de bezetting van het bestuur van de organisatie. Vooral in het begin waren er twijfels in hoeverre er jaarlijks voldoende vrijwilligers waren om het zwembad

open te houden in de zomermaanden. In een van de gesprekken kwam naar voren dat de organisatie veel energie gestoken heeft in het werven of behouden van vrijwilligers.¹⁴ Inmiddels heeft de organisatie elk jaar aangetoond voldoende vrijwilligers te hebben om het zwembad open te houden én hebben er ook al meerdere wisselingen in het bestuur van de stichting plaatsgevonden.

Knelpunten en uitdagingen

De grootste uitdaging voor de organisatie van Zwembad De Fuut zit in de **continuïteit** van het traject. Het traject kan alleen door blijven gaan wanneer er genoeg *commitment* is vanuit het bestuur van de organisatie en wanneer er voldoende vrijwilligers zijn om het zwembad open te houden. De organisatie van het zwembad heeft voor beide aspecten aangetoond dat men aan de voorwaarden kan blijven voldoen om het zwembad open te houden. Toch wordt in meerdere gesprekken opgemerkt dat het werven én behouden van voldoende vrijwilligers (die ook nog eens in het bezit moeten zijn van een EHBO-certificaat een blijvende uitdaging is. Zowel de gemeente als de organisatie hebben er vertrouwen in dat er jaarlijks voldoende vrijwilligers zijn voor het zwembad. De zorgen om de continuïteit zijn daardoor niet heel groot, maar gaan tegelijkertijd nooit helemaal weg. Met andere woorden, dit is inherent aan de kwetsbaarheid van vrijwilligerswerkprojecten.

4.3 Reflectie casestudie

De opbrengsten van de casestudie leveren een breed beeld op rondom de uitvoering van een burgerparticipatietraject en het beleid. Daarmee biedt de casestudie een goede mogelijkheid om de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie in beeld te brengen.

- **Betere aansluiting diversiteit van burgerparticipatie:** de casestudie heeft de kans om beter aan te sluiten bij het maatwerk dat de Wet versterking participatie op decentraal niveau bevordert en waar in de enquête tegen knelpunten werd aangelopen. Met name in de eerste metingen na de invoering van Wet versterking participatie op decentraal niveau is het mogelijk aan te raden om de methode van de casestudies te gebruiken om meer inzicht te verkrijgen in de verschillende manieren waarop burgerparticipatie bij gemeenten, provincies en waterschappen wordt ingericht in het beleid.
- **Ervaringen:** Naast de aansluiting met de uitvoeringspraktijk leent de casestudie zich door de focus te leggen op ervaringen binnen het participatietraject ook goed voor het ophalen van inzichten in de kwaliteit van burgerparticipatie. Hoewel dit ook met een enquête opgehaald zou kunnen worden, kan in de casestudie iets dieper ingegaan worden op individuele ervaringen (zowel binnen lokale overheden als tussen overheden en inwoners).
- **Brug verankering en praktijk:** De casestudie is ook geschikt om een aansluiting te maken tussen enerzijds de verankering van het beleid (in nota's en verordeningen) en anderzijds de praktische uitvoering van dat beleid bij een participatietraject. Daarmee kan de casestudie een goed beeld geven van de stand van zaken rondom het burgerparticipatiebeleid in een gemeente, provincie of waterschap. Voor toekomstige metingen kan deze brug nog beter geslagen worden door tevens gesprekken te voeren met vertegenwoordigers van de gemeente, provincie of waterschap over de koppeling tussen de 'papierse werkelijkheid' en de praktische uitvoering. De nulmeting bevat een dergelijk gesprek niet, maar toekomstige metingen kunnen er wel baat bij hebben.

De kanttekening bij deze casestudie zit echter in de **reikwijdte**. In deze meting is slechts één casus behandeld. Hoewel de opbrengsten vanuit de casestudie een zinvolle bijdrage leveren met betrekking tot ervaringen in een geslaagd traject, biedt de bestudering van één casus geen breed beeld. Een uitbreiding naar meer casussen zou voor een volgende meting wenselijk en raadzaam zijn om op die manier een breder beeld op te halen.

¹⁴ Dit wordt onder andere gedaan door hen te ondersteunen en hun eigenaarschap en verantwoordelijkheden te geven met betrekking tot het zwembad.

Bijlagen

Bijlage 1: Zoektermen webscraping en tekstmining

Tabel B1.1 Zoektermen participatieverordeningen en nota's

Participatie aanpak	Beleidsnota participatie
Participatieaanpak	Nota participatiebeleid
Participatiebeleid	Participatiemethodiek
Participatie strategie	Participatievormen
Participatiestrategie	Burgerkracht
Denkkader participatie	Burgerinspraak
Participatierecht	Bewonersinitiatief
Participatienota	Initiatiefnota
Nota inwonersparticipatie	Publieksparticipatie
Nota burgerparticipatie	Bewonersparticipatie
Notaparticipatie	
Beleidsnota burgerparticipatie	
Beleidsnota inwonersparticipatie	

Tabel B1.2 Zoektermen burgerparticipatie decentraal

adviesraad	burgerraad	inspraakmogelijkheid	participatierecht	wijktop
afkadering	burgerraadslid	inspraakmoment	participatiestrategie	wijkvertegenwoordiger
afweging	burgertop	inspraakperiode	participatieverordening	wooninitiatief
belangenvertegenwoordiger	buurtbestuurt	inspraakverordening	participatieverslag	
beoordeling	buurtinitiatief	internetconsultatie	participatievorm	
beoordelingskader	buurtonderzoek	inwonerbijdrage	participatiewet	
besluitvorming	commissaris van de koning	inwonerinitiatief	publieksparticipatie	
bewonersadvies	communicatie	inwonersadvies	referendum	
bewonersavonden	consultatiefase	inwonersbijdrage	referendumverordening	
bewonerscollectief	consultatie	jeugdparticipatie	representant	
bewonerscommissie	consultatievragen	jongerengesprek	representatief	
bewonersinitiatief	discussienota	jongerenpanel	right to challenge	
bewonersorganisatie	doe-democratie	jongerenraad	rondetafelgesprek	

Vervolg tabel B1.2

bewonersparticipatie	dorpsgesprek	kinderburgermeester	selectiekader
bewonersplatform	dorpsraad	klimaatgesprekken	stadsgesprek
bewonersraad	enquête	knelpunten	succesfactor
bewonersvereniging	enquête	mailconsultatieronde	tevredenheid
bewonersvertegenwoordiging	ervaringen	meningpeiling	tevredenheidsonderzoek
burgeramendement	evaluatie	omwonendenbrief	uitdaagrecht
burgerberaad	flitspeiling	panelfryslân	vertegenwoordigend
burgerenergieparken	fonteingesprek	participatieavonden	voorbereiding
burgerforum	gebiedsvertegenwoordiger	participatiebijeenkomst	wegingskader
burgerinitiatief	inbreng	participatiemogelijkheden	wijkactie
burgerkamer	inclusief	participatiemogelijkheid	wijkcomité
burgerlid	initiatief	participatienota	wijkcomité
burgermeester	initiatiefnota	participatieopbrengsten	wijkgesprek
burgerobligatie	initiatiefvoorstel	participatieplatform	wijkinitiatief
burgerpanel	inspraak	participatieplicht	wijkmanager
burgerparticipatie	inspraakavond	participatieproces	wijkraad
burgerpeiling	inspraakbijdrage	participatierapport	wijkraden

Tabel B1.3 Zoektermen inspraak

Inspraak	Inspraakverordening
Spreekrecht	Omwonendenbrief
Inspraakmoment	Bewonersinspraakavond
Inspraakperiode	Medezeggenschap
Inspraakprocedure	Inspraakregeling
Bewonersadvies	Inspraakavond
Inwonersadvies	Inwonersbijdrage
Inspraakbijdrage	Burgerraadslid
Inspraakreactie	Burgerlid
Inspraakmogelijkheid	

Tabel B1.4 Zoektermen deliberatie

Adviesraad	Burgeroverleg	Consultaties
Burgerraad	Bewonersoverleg	Burgerforum
Dorpsraad	Stadsgesprek	Inwonerspanel
Bewonersraad	Dorpsgesprek	Burgerpanel
Burgerberaad	Wijkgesprek	Wijktop
Jongerenraad	Jongerengesprek	Burgertop
Wijkraad	Rondetafelgespek	Klimaatgesprekken

Tabel B1.5 Zoektermen burgerinitiatieven

Inwonerinitiatief	Wooninitiatief
Initiatiefvoorstel	Bewonersinitiatief
Initiatiefrecht	Burgeramendement
Burgerinitiatief	Doe-democratie
Wijkinitiatief	Buurtinitiatief
Wijkactie	

Tabel B1.6 Zoektermen uitdaagrecht

Uitdaagrecht
Right to challenge
Right-to-challenge

Tabel B1.7 Zoektermen referendum

Peiling	Enquête
Referendum	Volksstemming
Referenda	Panel
Enquete	Buurtonderzoek

Tabel B1.8 Zoektermen digitale participatie

digitale participatie	megaborn
digitale burgerparticipatie	digitaal participatieplatform
digitaal participeren	Mett
digitale inspraak	CitizenLab
online inwonersparticipatie	

Tabel B1.9 Zoektermen burgerbegroten

burgerbegroten
burger begroting
participatory budgeting

Tabel B10 Zoektermen Ruimtelijke ordening

Erfgoedwet	Gronduitgifte	Maatschappelijke voorziening	Wet voorkeursrecht gemeenten	Planschade
Omgevingswet	Onteigeningswet	Grondexploitatieplan	Wet inrichting landelijk gebied	Ruimtelijke ontwikkeling
Erfgoedverordening	Didam	Omgevingsplan	Herverkaveling	Publieke ruimte
Ruimtelijke ordening	Integraal huisvestingsplan	Bestemmingsplan	Exploitatievergunning	
Grondbeleid	ihp	Aanvullingswet	Afvalstofheffing	
Grondverwerving	Ruimtelijke structuurvisie	Grondeigendom	Grondverkoop	

Tabel B1.11 Zoektermen Milieu en Klimaat

Wet milieubeheer	Zonnepanelen	Impulsregeling klimaatadaptatie	Wet geluidshinder	Waterwet
Deltawet	Gemeentelijk rioleringsplan	Klimaatbestendig	Klimaatakkoord	Waterprogramma
Regionale energiestrategieën	Natuurwetgeving	Luchtkwaliteit	Klimaatadaptatieplan	wnb
Klimaatstresstest	Programma aanpak stikstof	Windpark	Energietransitie	
Hitteplan	Besluit gevoelige bestemmingen	Waterbeheerplan	Ruimtelijke adaptatie	
National samenwerkingsprogramma luchtkwaliteit	Deltaprogramma	grp	Regionale energiestrategie	
Zonnepark	Klimaatadaptatie	Wet natuurbescherming	Windmolens	

Tabel B1.12 Zoektermen Sociaal domein

Jeugdhulpplicht	Wet maatschappelijke ondersteuning	wajong	Jeugdhulpprogramma	wgs
Jeugdreclassering	Schuldhulp	Zorgverzekeringswet	Participatiewet	Schuldbemiddeling
Bijstandswet	Dak- en thuislozen	Zorgkantoor	Wet sociale werkvoorziening	Nachtopvang
wsw	Passantenhotel	Asielzoekers	Schuldhulpverlening	
wmo	Jeugdbescherming	Maatschappelijke opvang	Wet langdurige zorg	
wlz	Jeugdwet	Schuldsanering	Inburgering	
Azc	wwb	Thuisloosheid	Verblijfsvergunning	

Tabel B1.13 Zoektermen Sport, cultuur en recreatie

Cultuurbeleid	Paracommercie	Bibliotheek	Sportnota	Horecavisie
Cultuurparticipatie	Sportfaciliteiten	Alcoholwet	Sporthal	Wet reguliere mengformules
Wet stelsel	Jongen op gezond gewicht	Evenementenvergunning	Culturele voorzieningen	Sportbeleid
Amateurvereniging	Zwembad	Toeristenbelasting	Cultuurnota	JOGG
Horecaverunning	Cultuureducatie	Sportaccommodatie	Cultuurfonds	Schaatsbaan
Precariobelasting	Cultureel aanbod	Sportakkoord	Drank- en horecawet	Sportvisie

Tabel B1.14 Zoektermen Onderwijs

Wet passend onderwijs	Onderwijsachterstand	Plan van scholen
Schoolgebouw	Leerlingenvervoer	Wet op het primair onderwijs
Wet op het voortgezet onderwijs	Wet oke	Wet ontwikkelkansen door kwaliteit en educatie
Leerplicht	Leerplichtwet	Kwalificatieplicht
Onderwijshuisvesting	Integrale kindcentra	IKC
Thuiszitterspact	Speciaal onderwijs	OOGO
Kinderdagverblijf	BSO	Doelgroepvervoer

Tabel B1.15 Zoektermen Verkeer en vervoer

Planwet verkeer en vervoer	Mobiliteitsplan	Ruimtelijke structuurvisie
Meerjarenprogramma infrastructuur	Ruimte en transport	Mirt
Reserveringsbeleid	Wegenwet	Wegenverkeerswet
Gemeentelijk grondbeleid	Parkeerbelasting	Openbaar vervoer
Vervoersregio	Vervoersplan	Parkeerbeleid
Snelfietsroute	Mobiliteitsbeleid	Mobiliteitsvisie

Tabel B1.16 Zoektermen Dienstverlening en burgerzaken

Wet openbare overheid	Wet digitale overheid	Dienstenwet
Algemene verordening gegevensbescherming	Werk aan uitvoering	Burgerrechtenorganisatie
Wsob	Publiekszaken	Bevolkingsregister
Geboorteaangifte	Identiteitsmanagement	Publieke dienstverlening
Basisregistratie personen	BRP	Persoonsregistratie
Basisregistratie	Geboorteregister	Burgerzaken
Begraafplaatsadministratie	Administratie begraafplaats	

Tabel B1.17 Zoektermen Economie en bedrijvigheid

Gebiedsontwikkeling	Wet markt en overheid
BIZ-belasting	Bedrijvenloket
Bedrijveninvesteringszone	Bestemmingsbelasting
Regionaal economisch samenwerken	BIZ
Leegstandverordening	Werkgeversservicepunt
BIZ belasting	Bedrijvencontactpunt

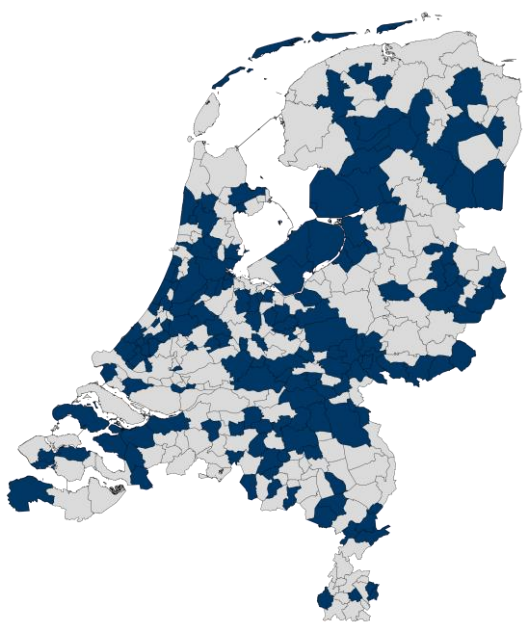
Bijlage 2a: Gemeentelijke spreiding participatievormen

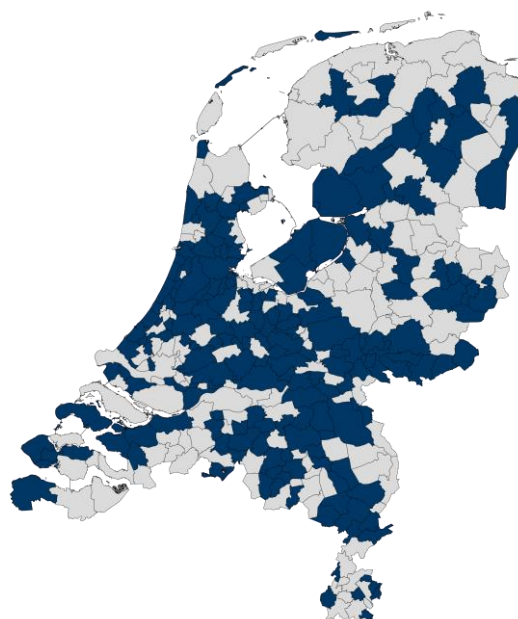
Figuur 1. Burgerbegroten

Figuur 2. Deliberatie

Figuur 3. Digitale participatie

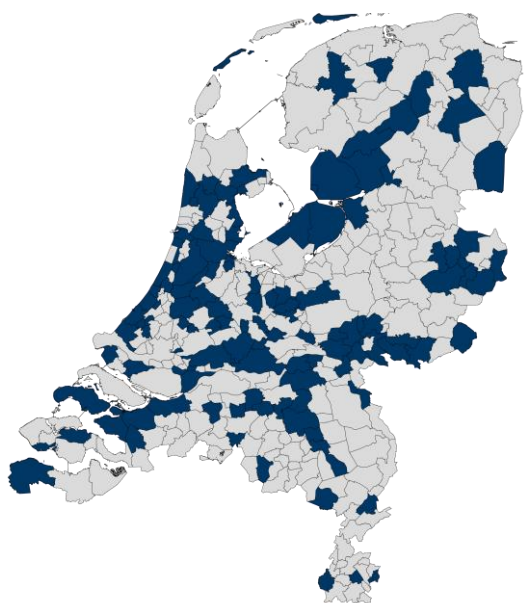
Figuur 4. Initiatief

Figuur 1. Inspraak

Figuur 2. Referendum/peiling

Figuur 3. Uitdaagrecht

Bijlage 2b: Voorkomen participatietermen bij provincies en waterschappen

	Burgerbegroten	Deliberatie	Digitale participatie	Initiatief	Inspraak	Referendum / peiling	Uitdaagrecht
Friesland	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Groningen	Nee	Nee	Nee	Nee	Ja	Ja	Nee
Noord-Holland	Nee	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nee
Utrecht	Nee	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Zuid-Holland	Nee	Ja	Nee	Ja	Ja	Ja	Nee
Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Waterschap Amstel, Gooi en Vecht	Nee	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nee
Waterschap Drents Overijsselse Delta	Nee	Ja	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee
Waterschap Rivierenland	Nee	Ja	Nee	Ja	Ja	Ja	Ja
Waterschap Scheldestromen	Nee	Ja	Nee	Nee	Ja	Nee	Ja

Bijlage 3: Enquête

Introductietekst

Hartelijk dank dat u wilt deelnemen aan deze enquête voor de Monitor Burgerparticipatie! Met de uitkomsten van deze enquête proberen we een overkoepelend beeld schetsen van de uitvoeringspraktijk rondom diverse vormen van burgerparticipatie twee doelen te bereiken. Tevens willen we gemeenten, provincies en waterschappen de mogelijkheid bieden om met de resultaten van de monitor lessen op te halen voor toekomstige participatietrajecten en het burgerparticipatiebeleid.

Om de kwaliteit van de uitkomsten van de enquête te kunnen waarborgen, is het van groot belang dat deze enquête ingevuld wordt door één vertegenwoordiger van uw gemeente, provincie of waterschap. Wanneer burgerparticipatie centraal belegd is binnen uw gemeente, provincie of waterschap, verzoeken wij u om de enquête door deze persoon in te laten vullen. Wanneer burgerparticipatie niet centraal belegd is binnen uw gemeente, provincie of waterschap, verzoeken wij dat de enquête door één persoon te laten invullen die het beste zicht heeft op de uitvoeringspraktijk van burgerparticipatie.

In deze enquête gebruiken we meermaals de termen 'burgerparticipatie', 'participatie-instrument' en 'participatietraject'. Met deze termen bedoelen wij het volgende:

- Burgerparticipatie: een manier van beleidsvoering waarbij inwoners, individueel of georganiseerd, direct of indirect, de kans krijgen om invloed uit te oefenen op de voorbereiding, uitvoering of evaluatie van beleid.
- Participatie-instrument: een middel waarmee burgerparticipatie uitgevoerd kan worden (zoals een burgerforum of the right to challenge). In de enquête staan de volgende participatie instrumenten centraal: burgerinitiatief, burgerfora, burgerbegroten, Right to challenge/uitdaagrecht, referendum.
- Participatietraject: één uniek project waarin burgerparticipatie uitgevoerd is (zoals een burgerforum over de aanleg van een nieuwe weg of een right to challenge over het onderhoud van een parkje).

- Start enquête -

Verordeningen en kadernota

1. Heeft uw [gemeente/provincie/waterschap] een participatieverordening? Zo ja, zou u deze kunnen uploaden? [deze vragen alleen voorleggen aan die overheden waarvan de webscrapingsfase geen nota en/of verordening heeft opgeleverd]
2. Heeft uw [gemeente/provincie/waterschap] een kadernota voor burgerparticipatie? Zo ja, zou u deze kunnen uploaden? [deze vragen alleen voorleggen aan die overheden waarvan de webscrapingsfase geen nota en/of verordening heeft opgeleverd]

Uitvoeringspraktijk

3. Hoeveel participatietrajecten zijn er de afgelopen twee jaar binnen uw gemeente/provincie/waterschap uitgevoerd? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
4. In hoeveel participatietrajecten binnen uw [gemeente/provincie/waterschap] waren de afgelopen twee jaar de volgende partijen de initiatiefnemer? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
 - a. Individuele inwoners
 - b. Een collectief aan inwoners (bijvoorbeeld bewonersverenigingen)
 - c. Maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld een goed doel of een Monumentenvereniging)
 - d. Particuliere ondernemers
 - e. [gemeente/provincie/waterschap]
5. In hoeveel participatietrajecten in de afgelopen twee jaar werd gebruikt gemaakt van de volgende participatie instrumenten? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
 - a. Inspraaktrajecten (instrument waarbij burgers of overheid afzonderlijke bijeenkomsten organiseert waarin alle burgers hun mening kunnen delen over een beleidsvraagstuk wanneer dit vraagstuk hen direct raakt)

- b. Burgerinitiatieven (instrument waarbij burgers samen een initiatief nemen om de leefomgeving te verbeteren een gemeente/provincie/waterschap)
 - c. Burgerforum (instrument waarbij burgers via een steekproef gekozen worden om een oordeel te geven over een beleidsvraagstuk in een gemeente/provincie/waterschap)
 - d. Burgerbegroten (instrument waarbij burgers rechtstreeks betrokken worden bij de verdeling van budgetten)
 - e. Right to Challenge/uitdaagrecht (instrument waarbij een groep burgers taken van gemeenten/provincies/waterschappen kan overnemen wanneer ze verwachten deze taken efficiënter of effectiever uit kunnen voeren)
 - f. Referendum (instrument waarbij alle burgers in een gemeente/provincie/waterschappen de gelegenheid krijgen om zich als voor- of tegenstander uit te spreken over een beleidsvraagstuk)
 - g. Anders, namelijk: [open]
6. [Indien bij v5 respondenten bij een of meerdere instrumenten ‘geen’ geantwoord heeft, deze instrumenten bij v6 niet tonen] Hoeveel van de participatietrajecten die genoemd worden bij vraag 5 vonden ook digitaal plaats? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Inspraaktrajecten (zoals door burgers of overheid georganiseerde inspraakbijeenkomsten over specifieke onderwerpen)
 - b. Burgerinitiatieven (instrument waarbij burgers samen een initiatief nemen om de leefomgeving te verbeteren een gemeente/provincie/waterschap)
 - c. Burgerfora (instrument waarbij *burgers via een steekproef gekozen worden* om een oordeel te geven over een beleidsvraagstuk in een gemeente/provincie/waterschap)
 - d. Burgerbegroten (instrument waarbij burgers rechtstreeks betrokken worden bij de verdeling van budgetten)
 - e. Right to Challenge/uitdaagrecht (instrument waarbij een groep burgers taken van gemeenten/provincies/waterschappen kan overnemen wanneer ze verwachten deze taken efficiënter of effectiever uit kunnen voeren)
 - f. Referendum (instrument waarbij *alle* burgers in een gemeente/provincie/waterschappen de gelegenheid krijgen om zich als voor- of tegenstander uit te spreken over een beleidsvraagstuk)
 - g. Anders, namelijk: [open]
7. [Indien bij v4 ‘geen’ geantwoord is voor opties ‘a’ én ‘b’, deze vraag overslaan] Hoeveel participatietrajecten werden per beleidsterrein in de afgelopen twee jaar geïnitieerd door inwoners (individueel én collectief)? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Milieu en klimaat
 - b. Dienstverlening (inclusief burgerzaken)
 - c. Sport, cultuur en recreatie
 - d. Sociaal domein
 - e. Onderwijs
 - f. Volksgezondheid
 - g. Verkeer en Vervoer
8. [Indien bij v4 ‘geen’ geantwoord is voor optie ‘e’, deze vraag overslaan] Hoeveel participatietrajecten werden per beleidsterrein in de afgelopen twee jaar geïnitieerd door en overheid binnen uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Ruimtelijke ordening
 - b. Milieu en klimaat
 - c. Dienstverlening (inclusief burgerzaken)
 - d. Sport, cultuur en recreatie
 - e. Sociaal domein
 - f. Onderwijs
 - g. Volksgezondheid
 - h. Verkeer en Vervoer
9. [Indien bij v5 ‘geen’ geantwoord is voor optie ‘c’, deze vraag overslaan] In hoeveel participatietrajecten werden per beleidsterrein het participatie instrument ‘burgerforum’ ingezet binnen uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Ruimtelijke ordening
 - b. Milieu en klimaat

- c. Dienstverlening (inclusief burgerzaken)
 - d. Sport, cultuur en recreatie
 - e. Sociaal domein
 - f. Onderwijs
 - g. Volksgezondheid
 - h. Verkeer en Vervoer
10. [Indien bij v5 'geen' geantwoord is voor optie 'e', deze vraag overslaan] In hoeveel participatietrajecten werden per beleidsterrein het participatie instrument 'Right to Challenge/uitdaagrecht' ingezet binnen uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Ruimtelijke ordening
 - b. Milieu en klimaat
 - c. Dienstverlening (inclusief burgerzaken)
 - d. Sport, cultuur en recreatie
 - e. Sociaal domein
 - f. Onderwijs
 - g. Volksgezondheid
 - h. Verkeer en Vervoer
11. [Indien bij v4 'geen' geantwoord is voor opties 'a' én 'b', deze vraag overslaan] Hoeveel participatietrajecten geïnitieerd door inwoners (individueel én collectief) zijn in de afgelopen twee jaar per beleidsfase uitgevoerd binnen uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Agendavorming
 - b. Beleidsvoorbereiding
 - c. Besluitvorming
 - d. Uitvoering
 - e. Evaluatie
 - f. Besteding budget
12. [Indien bij v4 'geen' geantwoord is voor optie 'e', deze vraag overslaan] Hoeveel participatietrajecten geïnitieerd door de overheid zijn in de afgelopen twee jaar per beleidsfase uitgevoerd binnen uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden tienpuntschaal: [Geen – 1 t/m 5 – 6 t/m 10 – 11 t/m 15 – 16 t/m 20 – 21 t/m 25 – 26 t/m 30 – 31 t/m 35 – 36 t/m 40 - 41 t/m 45 – 46 of meer]
- a. Agendavorming
 - b. Beleidsvoorbereiding
 - c. Besluitvorming
 - d. Uitvoering
 - e. Evaluatie
 - f. Besteding budget

Afwegingen rondom participatietrajecten

13. Welke afwegingen speelden in de afgelopen twee jaar in uw gemeente/provincie/waterschap een rol bij de beslissing om wel of niet een participatietraject op te starten of goed te keuren? [meerkeuze]
- a. Het beoogde participatietraject dient een duidelijk afgebakende vraag of opdracht te omvatten die het mogelijk maakt om tot een gericht advies te komen.
 - b. Binnen het beoogde participatietraject moet het voor burgers *voorafgaand aan het traject* duidelijk zijn welke mate van invloed die zij krijgen.
 - c. Binnen de uitvoering van het beoogde participatietraject zijn de rollen van de diverse geledingen binnen gemeente/provincie/waterschap, enerzijds, en de burger, anderzijds, duidelijk af te bakenen.
 - d. Het beoogde participatietraject is toegankelijk voor alle burgers die willen deelnemen.
 - e. Gemeente/provincie/waterschap is in staat om het beoogde participatieproces te faciliteren/organiseren.
 - f. Er is voldoende budget om het beoogde participatietraject uit te voeren
 - g. Onderwerpen van het beoogde participatietraject raken direct de belangen van de burgers
 - h. Voor het participatietraject is een planning op te stellen die de beoogde deelnemers voldoende mogelijkheden biedt om het traject uit te voeren.
 - i. Voor het beoogde participatietraject is een planning op te stellen die gemeente/provincie/waterschap in staat stelt de resultaten tijdig te verwerken in het beleid.

14. Hanteert uw gemeente/provincie/waterschap nog andere voorwaarden? Zo ja, welke zijn dat?
 - a. Ja, namelijk: [open]
 - b. Nee
15. Wie besliste in de afgelopen twee jaar binnen uw [gemeente/provincie/waterschap] over de goedkeuring voor participatietrajecten? [voor gemeenten niet optie c tonen, voor waterschappen niet optie a en b tonen]
 - a. College [gemeente]/gedeputeerde [provincie]
 - b. Raad [gemeente]/statenlid [provincie]
 - c. Bestuur
 - d. ambtelijke afdeling
 - e. Anders, namelijk: [open]

Representativiteit

16. Uit evaluaties van participatietrajecten blijkt dat enkele doelgroepen vaak of regelmatig ondervertegenwoordigd zijn in de deelname aan burgerparticipatietrajecten. Het gaat dan met name om de volgende groepen: vrouwen, inwoners jonger dan 35, inwoners met een ander opleidingsniveau dan hbo of wo, inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond. Herkent u deze situatie in uw gemeente/provincie/waterschap? [Ja, altijd – Ja, vaak – Soms wel, soms niet – Nee, meestal niet – Nee, nooit]
 - a. Inwoners jonger dan 35
 - b. Inwoners met een ander opleidingsniveau dan hbo-wo
 - c. Inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond
 - d. Vrouwelijke inwoners
17. [Indien 'Ja, altijd' – 'Ja, vaak' bij v16] Welke maatregelen treft uw [gemeente/provincie/waterschap] om deze doelgroepen bij burgerparticipatie te betrekken? [open vraag]
18. [Indien 'Nee, meestal niet' – 'Nee, nooit' bij v16] U heeft aangegeven dat enkele doelgroepen goed vertegenwoordigd zijn binnen burgerparticipatietrajecten. Is dit te verklaren door maatregelen die uw gemeente/provincie/waterschap heeft getroffen?
 - a. Zo ja, welke maatregelen betrof dat: [open]
 - b. Zo nee, welke andere verklaring zou u kunnen bieden: [open]

Transparantie

19. Deelt u uw gemeente/provincie/waterschap voorafgaand aan het participatietraject informatie met de deelnemers van het traject over afwegingen die uw gemeente/provincie/waterschap die een rol spelen bij de toekenning van participatietrajecten?
 - a. Ja
 - b. Nee
20. Geldt dit voor alle participatie instrumenten die in uw gemeente/provincie/waterschap ingezet kunnen worden? Zo nee, voor welke instrumenten geldt dit niet?
 - a. Ja
 - b. Nee, namelijk: [open]
21. [indien ja bij v19] In welke vorm wordt informatie over de afwegingen voorafgaand aan het participatietraject gedeeld met de betrokkenen van de participatietrajecten? [meerkeuze]
 - a. Openbaar document
 - b. Document enkel gericht aan de deelnemers
 - c. Website
 - d. Presentatie of gesprek met potentiële deelnemers
 - e. Anders, namelijk: [open]
22. Deelt u uw gemeente/provincie/waterschap voorafgaand aan het participatietraject informatie met de deelnemers van het traject over de voorwaarden die uw gemeente/provincie/waterschap hanteert rondom de invloed die deelnemende burgers krijgen?
 - a. Ja
 - b. Nee
23. Geldt dit voor alle participatie instrumenten die in uw gemeente/provincie/waterschap ingezet kunnen worden? Zo nee, voor welke instrumenten geldt dit niet?
 - a. Ja
 - b. Nee, namelijk: [open]

24. [indien ja bij v22] In welke vorm wordt deze informatie voorafgaand aan het participatietraject gedeeld met de betrokkenen van de participatietrajecten? [meerkeuze]
- Openbaar document
 - Document enkel gericht aan de deelnemers
 - Website
 - Presentatie of gesprek met potentiële deelnemers
 - Anders, namelijk: [open]
25. [indien ja bij v22]: In welke mate worden voorafgaand aan het participatietraject de volgende voorwaarden voor de invloed die burgers kunnen krijgen gedeeld met de deelnemers? [schaal – antwoordmogelijkheden: Nooit benoemd, nauwelijks benoemd, neutraal, wel eens benoemd, altijd benoemd]
- Beleidsinhoudelijke voorwaarden (passen de opbrengsten binnen het huidige beleid?)
 - Politiek-bestuurlijke voorwaarden (passen de opbrengsten binnen de afspraken die uw gemeente/provincie/waterschap gemaakt heeft?)
 - Financiële voorwaarden (passen de opbrengsten binnen de huidige budgetten?)
26. Zijn er in de afgelopen twee jaar in uw gemeente/provincie/waterschap participatietrajecten uitgevoerd waar enkel belanghebbenden aan konden deelnemen?
- Ja
 - Nee
27. Deelt uw gemeente/provincie/waterschap het besluit rondom de opbrengsten van het participatietraject met de deelnemers?
- Ja
 - Nee
28. [indien ja bij v27]: hoe wordt deze beslissing gecommuniceerd aan deelnemers van het participatietraject? [meerkeuze]
- Openbaar document
 - Document gericht aan de deelnemers
 - Website
 - Toelichting in persoon
 - Anders, namelijk: [open]

Opbrengsten participatietrajecten

29. Hoe vaak worden de opbrengsten van participatietrajecten geïnitieerd door inwoners op de volgende manieren verwerkt in het beleid? [schaal – antwoordmogelijkheden: nooit – meestal niet – meestal wel – vaak]
- Opbrengsten worden deels opgenomen in het beleid
 - Opbrengsten worden 100% opgenomen in het beleid
 - Opbrengsten worden op de agenda gezet ter bespreking
 - Opbrengsten leiden tot een bijstelling van het beleid
 - Opbrengsten leiden tot een stopzetting van het beleid
 - Opbrengsten worden niet opgenomen in het beleid
30. Hoe vaak worden de opbrengsten van participatietrajecten geïnitieerd door de overheid op de volgende manieren verwerkt in het beleid? [schaal – antwoordmogelijkheden: nooit – meestal niet – meestal wel – vaak]
- Opbrengsten worden deels opgenomen in het beleid
 - Opbrengsten worden 100% opgenomen in het beleid
 - Opbrengsten worden op de agenda gezet ter bespreking
 - Opbrengsten leiden tot een bijstelling van het beleid
 - Opbrengsten leiden tot een stopzetting van het beleid
 - Opbrengsten worden niet opgenomen in het beleid
31. Wie neemt de beslissing over het meenemen van opbrengsten uit participatietrajecten? [voor gemeenten niet optie c tonen, voor waterschappen niet optie a en b tonen]
- College [gemeente]/gedeputeerde [provincie]
 - Raad [gemeente]/provinciale staten [provincie]
 - Bestuur
 - Ambtelijke afdeling
 - Anders, namelijk: [open]

Evaluatie

32. Werden in de afgelopen twee jaar in uw [gemeente/provincie/waterschap] participatietrajecten geëvalueerd?
 - a. Ja [ga door naar v33]
 - b. Nee [ga door naar v38]
33. Door wie werd de evaluatie van participatietrajecten binnen uw [gemeente/provincie/waterschap] uitgevoerd in de afgelopen twee jaar?
 - a. Interne afdeling
 - b. Externe partij
34. In hoeverre waren de bij de participatietrajecten betrokken burgers tevreden over communicatie vanuit de gemeente/provincie/waterschap rondom de participatietrajecten die het afgelopen jaar plaatsvonden in uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden: vijfpuntschaal [Zeer ontevreden – Ontevreden – Neutraal – Tevreden – Zeer tevreden – dit werd niet in de evaluatie onderzocht].
35. In hoeverre waren de bij de participatietrajecten betrokken burgers tevreden over de uitvoering van de participatietrajecten die het afgelopen jaar plaatsvonden in uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden: vijfpuntschaal [Zeer ontevreden – Ontevreden – Neutraal – Tevreden – Zeer tevreden - dit werd niet in de evaluatie onderzocht].
36. In hoeverre waren bij de participatietrajecten betrokken burgers tevreden over de verwerking van de opbrengsten door de gemeente/provincie/waterschap binnen de participatietrajecten die het afgelopen jaar plaatsvonden in uw [gemeente/provincie/waterschap]? Antwoordmogelijkheden: vijfpuntschaal [Zeer ontevreden – Ontevreden – Neutraal – Tevreden – Zeer tevreden - dit werd niet in de evaluatie onderzocht].
37. Wanneer is een participatietraject geslaagd volgens uw [gemeente/provincie/waterschap]? [open vraag]
38. Welke belangrijke les(sen) heeft uw [gemeente/provincie/waterschap] getrokken uit de ervaringen met de uitvoering van participatietrajecten de afgelopen twee jaar? [open vraag]
39. Registreert uw [gemeente/provincie/waterschap] als er een bezwaar en/of beroep ingesteld wordt na een participatietraject in relatie tot dezelfde kwestie?
 - a. Ja
 - b. Nee
40. [Indien ja bij v39]: Hoe vaak werd in de afgelopen twee jaar een bezwaar en/of beroep ingesteld na een participatietraject waar uw [gemeente/provincie/waterschap] initiatiefnemer was?
41. Kunt u een voorbeeld geven van een participatietraject waar burgers en [gemeente/provincie/waterschap] tevreden over waren? [mogelijkheid om bestanden te uploaden]

Regioplan

Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl

REGIOPLAN
PARTNER VOOR MAATSCHAPPELIJKE IMPACT